

LATVIJA UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļa

Nepilna laika klātienes studijas

Profesionālā bakalaura studiju programma

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

Lienīte Barane

Saskarsmes prasmju sekmēšana bērniem agrajā bērnībā rotaļās

Bakalaura darbs

Darba vadītājs: Mg.sc.soc. D.Augstkalne _____

Bauska 2018

Anotācija

Bakalaura darbs “Saskarsmes prasmju sekmēšana bērniem agrajā bērnībā rotaļās”, darba autore Lienīte Barane.

Darbs sastāv no 2 nodaļām: teorētiskā, empīriskā.

Teorētiskajā daļā izmantotas Svence G., Vorobjovs A., Omorova S., Dzintere D. un citu autoru atziņas par bērnu fizioloģiskās attīstības īpatnībām, par bērnu individuālo attīstības līmeni rotaļās.

Empīriskajā daļā tika pētīti bērni agrīna vecumā. Tika izmantota pedagoģiskās novērošanas metode. Atlasītas un pielietotas rotaļas, kā arī bērni tika vēroti strukturētās rotaļās.

Darbā tiek pētīta bērnu saskarsmes būtība un rotaļu ietekme uz to. Veicot pētījumu tika izdarīti secinājumi, ka agrās bērnības vecuma bērniem jaunās lomu rotaļas ir jāievirza pedagogam. Bērniem jau ir uzkrājusies pieredze par ģimeni, pedagogs šo pieredzi papildina, veicinot labvēlīgu sociālo iemaņu veidošanos.

Darbs sastāv 50 lpp., darba ievietoti 6 attēli, 4 tabulas un izmantoti 53 literatūras avoti.

Darba atslēgas vārdi: saskarsme, prasmes, rotaļa, pirmsskolēni, attīstība.

Annotation

Bachelor work “Promotion of communication skills for children in early childhood play”, the author Lienite Barane.

The work consists of two parts: theoretical and empirical.

In the theoretical part used Svence G., Vorobjovs A., Amorova S., Dzintere D. and other authors peculiarities of physiological development of children, the level of individual development of children in games.

In the empirical part were explored children in early childhood. There was used pedagogical observation method. Were selected and used games, children were also observed in structural games. The work investigates children community essence and how games depend on it. After research were conclusions, that early childhood games should be guided by educator.

Children have already accumulated family experience, educator need to add experience with a good social skills.

The work consists of 50 pages, 6 pictures, 4 charts and were used 53 literature sources.

Work's key words: communication, skills, games, preschool child, development.

Saturs

Ievads	5
1. Saskarsme – pirmsskolēna virspusējas attīstības veicinātāja	7
1.1. Saskarsmes jēdziens, tā būtība	7
1.2. Mazbērna vecuma bērnu attīstības raksturojums	11
1.3. Rotaļa – pirmsskolēna saskarsmes prasmju sekmētāja	19
2. Agrās bērnības bērnu saskarsmes prasmju sekmēšana rotaļās	29
2.1 Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	29
2.2 Saskarsmes prasmju novērtējums pētījuma sākumā	32
2.3 Saskarsmes prasmju sekmēšana rotaļā	36
Secinājumi	46
Literatūras un avotu saraksts	48

Ievads

Saskarsme ir nozīmīga personības īpašība, tā saistās ar prasmi komunicēt, sadarboties un tāpēc jau no agrās bērnības ir svarīgi apgūt šīs prasmes.

Bērns ienāk šajā pasaulē pavisam mazs ar vajadzībām apgūt apkārtējo vidi un izzināt pieaugušo radīto pasaules pieredzi, iekļauties socializācijas procesā un veidot pilnvērtīgu saskarsmi ar citiem. Bērnam ģimene ir pirmais kolektīvs, ar kuru viņš saskaras. Šeit viņš iemācās vistuvāk pazīt sabiedrisko dzīvi un cilvēku savstarpējās attiecības. Saskarsme ar apkārtējiem cilvēkiem, grupas biedriem, pedagogiem pirmsskolā veidojas pakāpeniski. Bērna dzīves pieredze vēl ir niecīga un bez pieaugušā palīdzības viņam ir grūti orientēties sarežģītās dzīves situācijās. Pirmsskolas periodā pieaugušie ir galvenās autoritātes, paraugs ko bērns cenšas atdarināt, no kura gūt izpratni par lietu norisēm par morāles normām. Būtībā ikviens bērns izjūt vajadzību pēc saskarsmes ar citiem bērniem, bet ne visiem bērniem veidojas labas saskarsmes prasmes ar vienaudžiem.

Pirmsākumos bērns saskaras ar dažādām personības attīstības būtiskām sfērām: sociālās iemaņas, saskarsmes kultūra, valoda, sabiedriskās dzīves un dabas norises. Bērns attīstās pieaugušo radītā aktīvā izziņas darbībā, bet nereti rodas situācijas, kad nākas saskarties ar bērna personības kavējošiem faktoriem, kas traucē viņa visu spēju attīstību.

Pirmsskolas vecumā bērnu galvenā nodarbošanās ir rotaļa, tā aizņem vislielāko laiku, bērns dzīvo, pārdzīvo redzēto, domā. Rotaļā uzņemoties noteiktu lomu. Rotaļā bērns nostiprina savas zināšanas. Rotaļa ir viens no visefektīvākajiem saskarsmes līdzekļiem. Rotaļas iespējas ir ļoti plašas, tā veido bērnu pašapziņu, vingrina bērnu spējas, paplašina rīcības un darbības iespējas, izkopj valodu, rotaļa modina bērniem zinātkāri un interesi, izkopj bērnu tikumisko rīcību, un noteikti attīsta saskarsmes prasmes un iemaņas, kuru apgūšana mūsdienu pasaulē, kļūst par ikdienas nepieciešamību.

Ir daudz rotaļu veidi, katram no tiem ir sava nozīme bērna attīstībā. Pastāv gan lomu rotaļas, gan didaktiskās, kustību u.c., bet galvenais, ka daudzveidīgi rotaļu veidi, dod iespēju sasniegt bērna attīstībā konkrētu mērķi.

Pedagoģiskā darba pilnveidei pirmsskolas izglītības iestādē nepieciešama aktuāla informācija par bērna saskarsmes prasmju sekmēšanas iespējām rotaļās pirmsskolā, tādēļ par pētījuma tematu tika izvēlēts: **saskarsmes prasmju sekmēšana bērniem agrajā bērnībā rotaļās.**

Pētījuma objekts: rotaļas pirmsskolas pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: 2 – 3 gadīgu bērnu saskarsmes prasmju sekmēšana.

Pētījuma mērķis: Teorētiski izziņāt, analizēt un praktiski pētīt 2 - 3 gadīgu bērnu saskarsmes prasmju sekmēšanu rotaļās.

Pētījuma hipotēze: saskarsmes prasmes bērniem agrajā bērnībā tiks sekmētas rotaļā, ja pieaugušie radīs atbilstošu vidi rotaļām un rosinās bērnus iesaistīties tajās.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par saskarsmi, tās sekmēšanas iespējas bērniem agrajā bērnībā.
2. Pētīt rotaļu ietekmi uz agrās bērnības bērnu saskarsmi.

Pētījuma metodes:

Teorētiskās metodes: literatūras analīze un dokumentu analīze

Empīriskās metodes: novērojums (bērnu), pedagoģiskā darbība.

Pētījuma bāze: Olaines PII „X”, agrās bērnības bērni.

Pētījuma struktūra: ievads, divas daļas, secinājumi un literatūras avoti.

1. Saskarsme – pirmsskolēna virspusējas attīstības veicinātāja

1.1. Saskarsmes jēdziens, tā būtība

Saskarsme ir svarīgākā personības īpašība, kas saistās ar prasmi komunicēt, sadarboties un tās ir nozīmīgi apgūt jau no agrās bērnības. Galvenā cilvēka esamības forma, neatņemams cilvēka raksturojums ir saskarsme un ir savstarpējo attiecību realizācija uzvedībā (Omārova, 1994, 9; Psiholoģijas vārdnīca, 1999,128).

“Saskarsme ir cilvēkdarbības procesos cilvēku un to grupu mijiedarbība, informācijas apmaiņa (saziņā) u.tml. un savstarpējām attiecībām balstīta garīgā saskare, iekšējā saikne. Saskarsmes raksturs atkarīgs no personības īpašībām, saskarsmes prasmes. Nonākot saskarsmē ar lielām personībām, cilvēks bagātinās. Uz personības attīstību savu ietekmi atstāj arī saskarsme ar parādībām un notikumiem apkārtējā sabiedrībā, dabā” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 154).

Cilvēkam ir dabiska tieksme veidot kontaktus ar apkārtējiem, jo tā tiek realizēti mūsu mērķi un uzskati, ja nebūtu iespēja veidot savstarpējās attiecības zustu, dzīves jēga. Savstarpējās attiecības palīdz apmierināt mūsu sociālās vajadzības gan pēc cita cilvēka klātbūtnes, gan padoma un palīdzības, kā arī atzinības un parauga (Kupše, Sietniece, Brālītis, Dubkēvičs 1999, 8). Dzīvojot sabiedrībā, katrs cilvēks izpilda kādu lomu kontaktējoties ar citiem cilvēkiem. Šo kontaktu sistēmas apgūšanas procesā cilvēkam veidojas runa, domāšana, raksturs. Ar šīm sociālajām īpašībām cilvēks nepiedzimst, tās iegūst socializācijas procesā, kontaktējoties ar citiem cilvēkiem (Vorobjovs, 1996, 143).

Saskarsme ir kontaktu nodibināšanas, uzturēšanas un attīstības process. Cilvēks ar savu pozitīvu attieksmi, iecietību pret citiem cilvēkiem ļauj labi justies otram un arī pats jūtas apmierināts. Tādā veidā tiek apmierinātas vajadzības pēc:

- cilvēciskiem, sakariem, vajadzība būt elementam kādā lielākā „Mēs”, ir vajadzība pēc piederības sajūtas;
- cilvēkam ir nepieciešama pieķeršanās, simpātijas, viņš vēlas just siltas jūtas pret kādu un neapšaubāmi vēlas, lai arī viņam citi dāvātu simpātijas;
- cilvēkam nepieciešams būt personībai, tādai, kādas nekad nav bijis, nav un arī nebūs, vajadzība izpaūžas tieksmē parādīt savu individualitāti ar dažādiem

līdzekļiem (domu, zināšanu u.c.). Ja šī vajadzība netiek apmierināta, cilvēks sāk just diskomfortu;

- pašapliecināšanās, psiholoģiskam komfortam cilvēkam ir nepieciešams just savu nozīmīgumu, savai ģimenei, kaut vai nedaudziem;
- informācijas un vērtību orientāciju sistēmas. Cilvēkam nepieciešams sevi apzināties saistībā ar kādu noteiktu kultūru, etnosu, reliģiju. Viņam kaut kam jātic, kaut kas jāatzīst par svētu un aizstāvam, kā arī kaut kas jāatgrūž un jānīcina (Omārova, 1994, 9-10, Vorobjovs, 1996, 162).

Cilvēks tikai saskarsmē var apmierināt savas vajadzības. Tai pašā laikā cilvēks ir iekārtots tā, ka pat nelabvēlīga saskarsme (konflikti), kas izraisa spēcīgas negatīvas emocijas un traumē cilvēku psihi, ir vēlamāka par pilnīgu izolētību (Omārova, 1994, 10). Tikai tad, kad cilvēks apmierina savas vajadzības, viņš var pilnvērtīgi dzīvot.

Visbiežāk starppersonu saskarsme tiek saistīta ar informācijas apmaiņu ar vārdu palīdzību, bet pats saskarsmes jēdziens ir daudz plašāks, un atkarībā no tā, kādā sistēmā – “cilvēks – daba”, “cilvēks – cilvēks”, “ grupa – grupa” veidojas attiecību sistēma un to nodrošina trīs puses:

- komunikatīvā – saskarsme kas nodrošina informācijas apmaiņu starp indivīdiem, ar dažādu zīmju sistēmas palīdzību (valoda, zīmes), parādīt uzmanību, apliecināt cieņu;
- perceptīvā – sava kontakta laikā cilvēki saprot un uztver viens otru, ja mainās partneru uzvedība, uztveres rezultāts var mainīties;
- interaktīvā – saskarsmes partneru mijiedarbība starp personām, kas sazinās (apmainās ar zināšanām, darbībām), ietekmēšana kopdarbībā (Vorobjovs, 2002, 215-216, Omarova, 1994,12, Андреева, 2001,63).

Saskarsme notiek dažādos cilvēku mijiedarbības dziļuma līmeņos – rituālā, faktu atstāstīšana un apspriešana, domu un jūtu atklāšana, vaļširdīga pašatklāsmē. Cilvēkam veidojas priekšstats par sevi un citiem saskarsmes procesā (Pļaveniece, Škuškovnika, 2002, 68-70). Saskarsmes galvenais uzdevums ir apmierināt cilvēku sociālās vajadzības, bet lai izprastu saskarsmes būtību un personības sfēras, kā tā ietekmē svarīgi zināt kādas funkcijas tā veic. Pēc S. Omārovas uzskatiem galvenās saskarsmes funkcijas ir:

- regulatīvā – saskarsmes procesā realizējas partneru savstarpējā mijiedarbība;

- izziņas - saskarsmē tiek iegūtas nepieciešamās zināšanas, izziņa notiek mūža garumā, iegūst zināšanas arī par sevi, analizējot rīcību, domas un izjūtas;
- ekspresīvā - saskarsmē izteiktas savas jūtas, domas, attieksmes, parādītas profesionālās spējas un kompetence, cilvēka rakstura īpašības;
- sociālās kontroles - saskarsmē tiek kontrolēta un ietekmēta cilvēka uzvedība - izsakot uzslavu, atzinību vai pretēji - nopēlumu, sodu piemērojot;
- socializācijas - saskarsmē apgūtas uzvedības normas (Omārova, 1994,11).

Pētījumi rāda, ka saskarsme ir sarežģīta parādība un lai to labāk saprastu var izdalīt tās veidus.

Kaut arī saskarsmes veidu vienotas klasifikācijas nav, autore izdala šādus:

- sociālirituālā komunikācija – kuras nolūks ir uzturēt partneru attiecības, parādīt uzmanību, apliecināt cieņu;
- izziņas komunikācija – informācijas iepazīšana;
- ekspresīva komunikācija – emociju un jūtu izpausme;
- pārliecinoša komunikācija – mainīt partnera viedokli;
- konfliktregulējošā komunikācija – konfliktu atrisināšana un noregulēšana (Omārova, 1994, 12).

Veiksmīga saskarsme var būt, ja tiek ievērotas saskarsmes faktoru grupas. Saskarsmes ietekmējošos faktorus var iedalīt trīs grupās:

- „Es” – mēs katrs, mūsu domas, izjūtas, izturēšanās, partnera uztvere;
- „citi” – saskarsmes partneri, viņu izturēšanās un domas, mūsu uztvere;
- „konteksts” – saskarsmes vide un apstākļi, kas veicina vai bremsē saskarsmi (Kupše, Sietniece, Brālātis, Dubkēvičs, 1999, 10).

Dzīvojot sabiedrība cilvēki kontaktējas viens ar otru un savstarpēja mijiedarbība notiek ar dažādu paņēmienu un zīmju palīdzību. Saskarsmes līdzekļi var būt kā mīmika, žesti, darbības, tā arī vārdi, darbības rezultāti. Psihologijas pārstāvji uzskata, ka saskarsme ir cilvēku verbālās vai neverbālās mijiedarbības process (Vorobjovs, 1996,175).

Mazs bērns savu vajadzību un emociju izpausmei izmanto mīmiku, tādejādi neverbālos saskarsmes paņēmienus savas attīstības procesā indivīds apgūst agrāk nekā verbālos (Vorobjovs, 2002, 217).

Lai gan runa ir universāls saziņas līdzeklis, tā iegūst nozīmīgumu tikai tad, ja ir papildināta ar neverbālo zīmju sistēmu (Андреева, 2001,72). Pret jebkuru savu informāciju komunikācijas partneriem ir emocionāla attieksme, tādejādi sūtītājs atbilstoši savai emocionālai attieksmei,

neapzināti izmanto *neverbālās saskarsmes* līdzekļus: žestus, pozas, mīmiku, balsis tonalitāti, runas tempu, dažādu ķermeņa daļu motoriku, acu kontaktu, telpas un laika organizācija saskarsmes procesā (Zariņa, Pūliņa, 1981, 43-49; Pļaveniece, Škuškovnika, 2002, 89). Prasme izmantot neverbālos saskarsmes līdzekļus nosaka cilvēka saskarsmes spēju un tās sabiedriskumu. Saskarsmes distance starp cilvēkiem ir atkarīga no viņu vecumu un dzimuma, sociālā statusa un nacionālajām tradīcijām. Saskarsmes efektivitāte ir atkarīga no pareizi izvēlēta partneru izvietojuma, kā arī no attāluma (distance ir atkarīga no partneru vecuma), un vel saskarsmes efektivitāti nodrošina arī vizuālā kontakta ilgums, koncentrētība, aicina uz tās sākumu vai nobeigumu (Vorobjovs, 1996, 178).

Neverbālajā saskarsmē ekspresijai ir vissvarīgākā loma un tas ir mīmika, pantomīma, balsis intonācija:

- mīmika ir savstarpējs cilvēku emocionālā stāvokļa izpausmes paņēmiens ar acu kustībām, smaida, lūpu sakniebšanas palīdzību, to veido gan iedzimti pamatemociju atspoguļošanas faktori sejā, gan sociālie faktori;
- pantomīma ir emocionālās informācijas translācija sarunu biedram ar žestu, ķermeņa kustību palīdzību, tās izmantošana bagātina saskarsmi (Vorobjovs, 2002, 217- 220).

Neverbālai saskarsmei ir liela nozīme komunikācijas procesā, jo tā veic tādas funkcijas, kā runas papildināšana, runas aizvietošana, partneru emocionālo stāvokļu izpausme komunikācijas procesā (Авдеева, 2001, 72).

Verbālā saskarsme ir vārdu, frāzes, literārā un tehniskā valoda. Verbālās saskarsmes process ietver gan runu, gan klausīšanos, tādejādi šīm saskarsmes pusēm ir jābūt līdzsvarotām. Verbālai saskarsmei ir vairākas formas:

- referāts, uzstāšanās – monologu runa ir mērķtiecīga saziņa, par noteiktu tematu bez personiskiem komentāriem;
- lekcija – monoloģiska publiska improvizēta runa par noteiktu tematu;
- dialogs – runa ietver divpusīgu improvizētu sarunu ar frāžu un domu apmaiņu;
- diskusija – strīds, apspriešana, kā arī daudzpusīga domu apmaiņa (Vorobjovs, 2002, 221).

Saskarsme var būt veiksmīga, ja cilvēkam piemīt prasme saprast neverbālo valodu un sadzirdēt neteikto (Авдеева, 2001, 76).

Dzīvojot sabiedrībā personība attīstās un vairāki psiholoģi to saista ar saskarsmes, sociālo lomu apguvi kā arī ar audzināšanas stilu ietekmi, mijiedarbību un personības attīstību (Svence,1999, 23).

Saskarsmei ir liela nozīme cilvēku dzīvē, tā ir priekšnoteikums personības veidošanā. Bērnu priekšstati par sevi un attieksme pret sevi un biedriem veidojas saskarsmes un sadarbības procesā, tā rezultātā notiek personības pārlicināšanās.

No bērnu savstarpējām attiecībām ir atkarīga viņu rakstura iezīmju veidošanās. Rakstura virzību ietekmē kā simpātijas tā arī antipātijas pret vienaudžiem. Labvēlību, atsaucību veido bērna pozitīvas attiecības ar vienaudžiem, bet rupjību un ieraušanos sevī kā arī agresivitāti veido konflikti (Dzintere, 1984, 41).

Pedagogam svarīgi pārzināt bērna attīstību, lai veicinātu un attīstītu kā saskarsmes un sadarbības iemaņas tā arī prasmes atbilstoši bērna vajadzībām un spējām.

Saskarsme ir mijiedarbība, informācijas apmaiņā un savstarpējām attiecībām balstīta garīgā saskare.

Veiksmīga saskarsme un saprašanās var būt, ja cilvēks spēj pieņemt sevi un citus.

Savstarpējās attiecības apmierina cilvēka sociālās vajadzības kā pēc cita cilvēka klātbūtnes, padoma un palīdzības, tā arī atzinības un parauga. Ar saskarsmes palīdzību cilvēks realizē savus mērķus un uzskatus.

1.2. Mazbērna vecuma bērnu attīstības raksturojums

Psiholoģijā bērnu attīstības periodu no 1.5 – 3. gadiem ir pieņemts saukt par mazbērna periodu jeb agro bērnību. Vadošā darbība šajā vecumposmā ir rotaļa. Šim periodam ir jāvelti liela uzmanība, jo šajā laikā sāk attīstīties personības galvenās īpašības. Bērns novēro, aplūko priekšmetus. Viņa attīstības procesā mainās rīcība, uzvedība, visi darbības veidi, sāk attīstīties bērna personības galvenās kvalitātes, kā ES koncepcija, pašvērtējums, saskarsmes prasmes un iemaņas ārpus mātes, kā sociālās lomas uz atdarināšanas un empātijas pamata un priekšmetu funkcionālā apguve atbilstoši semiotiskajām nozīmēm, kā arī priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskā runas apguve (Svence,1999, 62).

Agrīnā bērnība ir bērna intensīvas garīgās attīstības periods, no bezpalīdzīga bērna viņš kļūst par neatkarīgu, runājošu, domājošu un aktīvo personu. Otrajā un trešajā dzīves gadā bērnu fiziskā attīstība notiek strauji, kas izpaužas intelektuālā izaugsmē un ķermeņa masas

palielināšanā, lai gan tas nav tik nozīmīgs kā pirmajā dzīves gadā. Bērns ir ziņkārīgs, aktīvs, tas ir nepieciešams viņa attīstībai, bet tajā pašā laikā tas ir paaugstināta traumatisma periods. Turpina aktīvi attīstīties nervu sistēma, tā ir izturīgāka pret ārējiem kairinājumiem. Bērna reakcijas uz ārējo vidi ir saistīta ar spēcīgām emocijām. Trešajā dzīves gadā sāk darboties ilgstošā atmiņa, bērna vārdu krājums paplašinās, viņš labāk izprot pieaugušo runu. Kā parādījuši vairāki speciālie pētījumi trešā gada beigās, runas attīstība ir cieši saistīta ar sīkās motorikas attīstību, bērni, kuri runā labi, ir aktīvāki, vieglāk iesaistītās spēlēs, vārdi ir precīzi saistīti ar kustību. Īpaši svarīgi šajā periodā attīstīs pirkstu sīkā muskulatūra, kurai ir tieša stimulējoša ietekme uz runas centru un artikulācijas aparāta attīstību (Смирнова, Авдеева, Галигузова, Дробинская, Ермолова, Мещерякова, 2004, 47- 49).

I. Puškarevs uzsver Ļ. Vigotska atziņu, ka bērna agrās psihiskās attīstības vajadzības ir gan vajadzība pēc saskarsmes, gan arī vajadzību darboties (Puškarevs, 2001, 29).

Personības attīstību var iedalīt vairākās stadijās, katru stadiju raksturo noteikta psihosociāla krīze. Tas ir punkts no kura sākas tālākās attīstības virziens, kas var būt kā pozitīvs tā arī negatīvs, kas iespaido personības turpmāko dzīvi. Attīstības stadijas pēc E. Eriksona:

- pirmā attīstības stadija (inkorporatīvajā stadijā) – 0 - 1,5 gada vecumam, var veidoties uzticēšanās vai neuzticēšanās ārējai pasaulei. Personības dzīvotspējīguma pamats ir uzskatāms šīs stadijas gala iznākums. Tas atkarīgs no vecāku, galvenokārt no mātes gādības un mīlestības. Liela nozīme ir bērna emocionālam kontaktam ar pieaugušo. Ja bērns izjūt emocionālu apmierinājumu kā arī gādību par sevi, ja ar viņu sarunājas, rotaļājas, savukārt tad viņš uztver kā sev labvēlīgus cilvēkus un pasauli. Negatīvā gadījumā kad bērna vēlmes netiek apmierinātas, viņš kļūst nedrošs, kā arī neuzticīgs pret apkārtējo pasauli (Golubina, 2007, 100);
- otrā attīstības stadija aptver agrīno bērnību, šajā laikā konflikts bērnam var veidoties starp vēlēšanos būt patstāvīgam, vai kauna un šaubu izjūtām (Lieģiniece, 1992, 15). Bērns cenšas kļūt patstāvīgāks, svarīgi šajā periodā neapspiest viņa patstāvības tieksmes un palīdzēt bērnam pārvarēt bailes un nedrošību. Viņš ir jāatbalsta kā arī jāiedrošina, jāveicina viņa patstāvība. Savukārt, pārmetumi, sodīšana ka arī kaunināšana par bērna uzdrīkstēšanos vai neveiksmēm rada nedrošības izjūtas. Ja pret bērnu izvirzītās gan prasības gan sodi viņam šķiet pārāk netaisnīgi, viņš ar laiku var kļūt agresīvs (Puškarevs, 2001,50).

Ap 2,5 gadu vecumu lielākā daļa bērnu piedzīvo pirmo krīzes simptomu - negatīvismu, kad bērns pēkšņi nonāk pretrunā ar pieaugušo, kad viņš pēkšņi pārstāj izpildīt to, par ko tiek prasīts. Šo periodu sauc par sarežģītu vecumu un pirmkārt tas ir sarežģīts pašam bērnam (Смирнова, Авдеева, Галигузова, Дробинская, Ермолова, Мещерякова, 2004, 47- 49). “Es pats” parādīšanos bērna runā un apziņā, psiholoģi saista ar trīs gadu vecuma krīzi. Bērni no 1,5 - 2 gadu vecumam sāk sevi apzināties, atpazīt. Vispirms tas sākas ar savu ķermeni, tad spēju savu ķermeni atšķirt no citu. Bērni runā sāk lietot „es”, „man” kā arī citus personu vietniekvārdus. Viņiem sāk attīstīties sasnieguma gūšanas motivācija, pastiprinās vajadzība gūt sasniegumus un panākumus savā darbībā. Šajā vecumā bērniem veidojas spējas vērtēt sava darba rezultātu kā arī sevi (Svence, 1999, 71 -72).

Viens no bērnu psihiskās attīstības komponentiem ir izziņas spēju attīstība. Pirmajā un otrajā dzīves gadā bērna attīstībā liela nozīme ir sensoriskās uztveres attīstība. Šajā periodā intensīvi attīstās gan spējas sajūst un uztvert, gan arī kustību spējas. Reaģējot uz tuvāko apkārtni, bērns eksperimentē, atdarina sev patīkamas darbības. Bērns spēj labāk koordinēt savas kustības. Ir svarīgi veicināt mazo bērnu sajūtu attīstību, jo informācijas uztvere ir kognitīvās darbības pamats (Puškarevs, Golubeva, 1999, 33-34).

Bērniem jau agrajā vecumā piemīt liela spēja mācīties, jau no dzimšanas viņi sazinās ar māti, izmantojot neverbālos saziņas līdzekļus, abpusējā žestu un smaidu rotaļā. Jau agrā vecumā bērns mācās apgūt valodu un visu uztver ar sajūtu palīdzību. No 1,5 līdz 2,5 gadiem bērni mācās kombinēt vārdus, veidojot 2-3 vārdu teikumus. Vēlāk parādās patstāvīga aktīva runa, kas vērsta gan uz paša bērna gan uz pieaugušā uzvedības regulāciju. Jau no viena gada vecuma sāk attīstīties fonētiskā runa kura ilgst līdz 3 gadu vecumam (Svence, 1999, 63-65). Šajā vecumā bērni bieži runā paši ar sevi, veido ārējo monologu. Šī egocentriskā runa ir lieliska un vienīga iespēja dzirdēt bērna loģisku un pēctecīgu domāšanu, jo to, ko bērns tajā brīdī domā, to arī runā. Šis process nav ilgs, jo lēnam ārējais monologs pārvēršas par iekšējo un par bērna domāšanu varēs spriest tikai netieši (Сороков, 2000, 214).

No divu gadu vecuma bērnam ir aktīva interese par visu: visu grib zināt, grib aptaustīt kā arī grib ieraudzīt, saklausīt, to sauc par „kāpēcīšu” vecums. Šajā vecumā pasīvais vārdu krājums vēl ir 3 reizes lielāks nekā aktīvais. Vārdu bērns uztver ar žestu, mīmiku, pantomīmiku, balss intonāciju palīdzību. No trīs gadu vecuma bērni sāk klausīties, ko runā pieaugušie un īpaši viņiem patīk klausīties pasakas, stāstus, dzejoļus. Tam ir liela nozīme runas, gribas, atmiņas kā arī domāšanas un iztēles attīstībā. Trīs gadu vecumā runas attīstību saista ar saskarsmi, jo bez saskarsmes runa

nevar attīstīties. Tādejādi, bērns vecumā no 1 līdz 3 gadiem pamazām apgūst lietu nosaukumus, krāsas, kā arī vārdu pamatnozīmes, fonemātisko un egocentrisko runu (Svence, 1999, 63-65).

Bērna garīgās attīstības galvenais nosacījums ir saskarsmes vajadzība. Augot komunikācijas trūkuma apstākļos, bērns atpaliek gan garīgajā, gan fiziskajā attīstībā. J. Maļikova atsaucoties uz Ļ. Vigotska atziņu, uzsver, ka saziņai ir neaizstājama loma ne tikai bērna apziņas attīstībā, bet arī kā domāšanas, izziņas darbībai tā arī bērna emocionālās sfēras un valodas attīstībā (Маликова, 2015, sk. 02.11.18.). Cilvēku savstarpēja komunikācija cieši saistīta ar sociālās pasaules iepazīšanu, tieši tāpēc liela loma ir sarunvalodai. Runas prasmes un saskarsmes attīstība ir cieši saistītas, veiksmīga saskarsme nav iespējama, bez runas.

D. Dzintere, I. Stangaine, D. Augstkalne atzīmē D. Markus un S. Rubinšteina teikto, ka viena no valodas funkcijām ir sazināšanas funkcija. Bērns iemācās runāt saskarsmes procesā, nevis apgūt to mācību procesā. Runas attīstība ir saistīta kā ar emociju, jūtu, sava „Es” apzināšanos tā arī ar domāšanas procesiem (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 15-21). Agrajā bērnībā nozīmīga ir simboliskās darbības apguve, kas ir saistīta kā ar runas, domāšanas un atmiņas tā arī ar uztveres un iztēles attīstību, tā attīstās rotaļu procesā uz atdarināšanas pamata. Ap 2 gadu vecumu bērni dažādām lietām piešķir simbolisku nozīmi, kura neatbilst to adekvātajai semantikai, bet gan balstās uz līdzības kā arī iztēles bāzes un veidojas uz atdarināšanas un iztēles pamata (Svence, 1999, 65). Liek lelli gulēt, baro to, ved pastaigā, brauc ar mašīnu. Pateicoties simbolisko rotaļu attīstībai, bērni ne tikai priekšmetus izmanto savā rotaļā, bet arī mācās izprast reālo priekšmetu funkcionālo nozīmi un tikai vēlāk parādās interese par priekšmetu funkcionālām īpašībām (Бояринцева, 2013). Pirmo trīs dzīves gadu laikā mazā gan sociālā, gan emocionālā attīstība notiek ļoti ātri. Viņš piedzimst ar attīstības bioloģisko programmu, bet sociālo bērns apgūst saskarsmē ar cilvēkiem. Saskarsmē gūtie stimuli veicina kā smadzeņu nobriešanu tā arī psihisko attīstību un intelekta attīstību (Puškarevs, 2001, 29; Pļaveniece, Škuškovņika, 2002, 26). Saskarsmes procesā attīstās bērna personība.

Bērna saskarsmes prasmes, iemaņas, sociālā loma kā arī pašvērtējuma attīstība sākas vispirms ģimenē. Ar ģimeni saistās gan dzimumidentitātes veidošanās, gan normu apguve un pašvērtējuma veidošanās, kā arī neapšaubāmi sociālo un morālo normu apguve. Bērns ir psihiski gatavs apgūt sociālās normas, ja ap divu gadu vecumu ir apguvis tuvākajā apkārtņē esošo lietu kopsakarības. Viņš sāk apgūt vērtīborientāciju, tikumiskās jūtas, tikai tad, ja tās tiek demonstrētas bērna ģimenē (Svence, 1999, 71). Bērna komunikācijas spēju attīstībā centrālā nozīme ir pieaugušajam, jo pirmo dzīves gadu pieredzei ir paraugraksturs. Ja ir uzticības pilnas bērna

vecāku attiecības, regulārs kontakts ar bērniem, arī pieaugušajiem, daudzveidīgas spēles un sarunas, pozitīvs audzināšanas klimats, tad tiek veidota, attīstīta pozitīva bērna uzvedība. Tā bērns soli pa solim var atklāt savu pasauli un dalīties pieredzē ar citiem (Kommunikation unter Kinder, sk. 01.04.16).

Nepieciešamība sazināties ar pieaugušajiem maziem bērniem ir ievērojami lielāka nekā nepieciešamība komunikācijā ar vienaudžiem. Tajā pašā laikā, psiholoģe analizējot bērnu uzvedību vienaudžu uztverē, parādīja, ka bērnu uztvere atbilst visiem kritērijiem komunikācijā. J. Smirnova atzīmē M. Lisina ierosinātos četrus kritērijus, kas liecina par komunikācijas nepieciešamību: interese un uzmanība pret citu personu, emocionāla attieksme pret to, vēlme piesaistīt sev uzmanību, jūtība. Tātad maziem bērniem ir nepieciešama saskarsme ar vienaudžiem. Labvēlīga bērnu mijiedarbībai ir situācija, kad bērni ir viens pret vienu, bez rotaļlietām un pieaugušā iejaukšanos. Ja parādās rotaļlieta bērna interese par vienaudzi zūd. Viņi manipulē ar priekšmetiem nepievēršot uzmanību grupas biedram, kā arī var sākt strīdēties par rotaļlietu. Pieauguša piedalīšanās rotaļā arī novērš bērnu uzmanību, viņi pievērš pieauguša uzmanību sev un novēršas no vienaudža. Tas liecina pat to, ka bērniem ir nepieciešamas darbības ar priekšmetiem un saskarsme ar pieaugušo. Tomēr nepieciešamība pēc saskarsmes ar vienaudžiem sāk izveidoties trešajā dzīves gadā un tai ir ļoti specifisks saturs (Смирнова, 2009, 169-172).

Bērna līdzsvarotā attīstībā ir svarīgi lai ir pilna ģimene, jo bērns mācās un atdarina visus ģimenes locekļus.

Pamatojoties uz A Adlera atziņu, ka tēva loma bērna audzināšanā ir ļoti svarīga, viņš iedrošina un veicina mazuļa darbības, kuru mērķis ir attīstīt sociālo kompetenci. Tēvs bērnam ir zināšanu avots par pasauli, darbu, tehnoloģijām, tas veicina sociāli kognitīvu attīstību un ideālu veidošanos, profesionālo orientāciju, uzsver N. Andrejeva. Savukārt balstoties uz A. Greims atziņu, mātes aprūpe nodrošina iespēju pieņemt, bet tēva aprūpe veicina pilnu atdevi. Abas ir nepieciešamas personības attīstībai. Tēvi, kuri ir izveidojuši stipras emocionālās saiknes ar bērnu zīdaiņa vecumā, ir jūtīgāki pret saviem bērniem un pret viņu mainīgajām vajadzībām un interesēm. Kopumā šādiem tēviem ir lielāka ietekme uz bērnu, kuri ieklausās un respektē to viedokli. Dēli vēlāk vēlas būt līdzīgi saviem tēviem ar kuriem ir siltas un daudzveidīgas attiecības (Авдеева, 2005.). Aktīva tēva piedalīšanās bērna attīstībā jau kopš dzimšanas, veicina bērna dabisko tieksmi būt neatkarīgam, tēvs pasargā mazuli no pārāk lielas pieķeršanas mātei un iedrošina to. Kopīga rotaļas veido jaunus pārdzīvojuma izjūtas un tas veicina bērna personības

izaugsmi. Tēvs, kurš dod savam bērnam mīlestību, laiku, pacietību un darbojās kopa ar mazuli, ne tikai to māca, bet arī parāda uzvedības modeli. Tāds audzināšanas modelis ir pamats pozitīvai adoptācijai sabiedrībā. Tieši ar kopīgām darbībām un rotaļām bērns iepazīst saskarsmes prieku (Сильвана, 2013, 76-78).

Saskarsmē ka citu sajušanas līdzekli bērns izmanto savas sajūtas. Viņš cenšas sajūst apkārtējo noskaņojumu un tad tam pielāgo savējo, V.Romenkova (2008, 42).

Apkārtēja pasaule, kurā aug un attīstās bērns būtiski ietekmē bērna velmi piedalīties rotaļās un ir interese par tām. Arī pašas rotaļas pastāvēšanu un attīstību ietekmē ārējie faktori. Katram bērnu vecumam ir sava rotaļa, kas aug līdz ar bērnu attīstību. Visvairāk bērnu ietekmē sociālā vide ģimenē, vēlāk ar savu darbību un attieksmi rotaļā viņš to parāda. Vecāki ir tie, kas iemāca un parāda bērnam savstarpējas attiecības, dažāda veida attieksmi un arī bērna psiholoģisko stāvokli, ko prot, arī bērns ieliek no sevis rotaļā. Ļoti lielā mērā bērns atdarina savus vecākus, to uzvedību, manieres, emocionālo stāvokli, ģimenes modeli un tās vērtības, dažādas uzvedības normas un intereses. Bērna velmi iesaistīties un attīstīties rotaļā būtiski ietekmē ģimenes dzīves veids, kopā pavadītājs brīvais laiks, ģimenes stāvoklis, kā arī nodarbības ar bērnu ģimenes lokā (Dzintere, Stangaine, 2007, 83).

Vairāki psihologi uzskata, ka otrā dzīves gada laikā, vecāku ietekmē, bērniem veidojas uzvedības modelis kā rūpēties par citiem. Bērni vecāku attieksmi un rūpes, izteiktas kā uzvedībā tā arī rīcībā, apgūst pārmantojamības procesā, kas savukārt balstās uz atdarināšanas pamata (Špona, 2006, 84).

Agrās bērniības posmā pieaugušā uzdevums ir ar rotaļu palīdzību bērnam attīstīt visas tās spējas, ko viņam ir devusi daba. Rotaļām ir izveidots veselu sešu “dāvanu” sistēma un to mērķis ir vispirms palīdzēt vecākiem attīstīt bērnu. Šīs “dāvanas” dod iespēju bērniem attīstīt radošās spējas, šīs dāvanas gan vairo bērna priekšstatus par apkārtējo pasauli, gan iepazīstina ar formu (Jonīte, 1997, 12-13).

Pedagogs nodrošina attīstošu vidi, kura piesaista un koncentrē bērnu uzmanību, vidi kurā attīstās radoša dzīve. Lai bērns brīvi un vispusīgi attīstās viņam, jāapgūst dažādi priekšstati no redzētā, dzirdētā un galvenokārt no saskarsmes ar pieaugušo, kurš neapstādina un neiejaucās bērnu darbībās (Монтесори, 2009, 299-302). Saskarsme, kopīga pieredze kā arī prieks par kopējo pieredzi ir priekšnoteikums rotaļas attīstībai. Pieaugušais iepazīstina bērnu ar rotaļas iespējām, soli pa solītim viņš sāk atbildēt un uzņemties iniciatīvu veic negaidīto (Dzintere, Stangaine, 2007, 83).

Bērna attīstība ir ļoti nozīmīga vide. Bērni sāk mācīties no savas sociālās vides, pamatojoties uz Ļ. Vigotska atziņu norāda O. Neļjodova, no apkārtajiem cilvēkiem, kas ir gan viņu jēdzienu, ideju un faktu, gan arī prasmju un attiecību avots. Kādi ir bērna stimuli un kā par tiem tiek gādāts, nosaka sociālā un kultūrvide (Neļjodova, 2002, 130). Vislabākos rezultātus, bērna attīstībā var iegūt tad, ja bērnam agrā bērnībā atļaut pašam gan izvēlēties nodarbības, gan brīvi veidot saskarsmes iemaņas. Pareizi sagatavotā vidē bērns izjūt brīvību, neatkarību, viņš iemācās ne tikai pats visu darīt, bet arī iegūts jaunas morālās un sociālās spējas, ātri progresē kultūras elementu apgūšana. Šo mācību metodi var iztēloties kā trijstūri:

- bērns, kas tiek respektēts kā personība, indivīds ar viņam esošām attīstības īpašībām un darbošanās ritmu;
- speciāli sagatavota vide, kura ir piemērota bērna vajadzībām un ļauj mazulim apgūt gan lietu, gan parādību pilno pasauli;
- pieaugušais, kurš tikai palīdz attīstīt bērnu dotumus un respektē viņa vēlmes.

Sagatavota vide ar savu praktisko iekārtojumu un miera atmosfēru, sagādā kārtības un nosvērtības izjūtu, kurā bērns iegūst pieredzi un attīstās bez pieaugušā ietekmēšanas (Prudņikova, 2004, 6).

Tikai veiksmīgi veidota vide, piedāvā bērnam radoši un rosinoši darboties. Tā spēj veicināt un nostiprināt verbālo izziņu, praktiskajā darbībā, paplašināt bērnu darbības loku un vairo viņa zinātkāri. Vide ir viens no psihi ietekmējošiem faktoriem. Tai jābūt optimāli attīstošai, kurai jārada mazā cilvēkā drošības izjūtu, jo bērns ir prom no savas ierastās mājas vides, kur drošības izjūta bija pietiekama (Golubina, 2007, 152). Skolotājs veidojot bērna vajadzībām atbilstošu vidi, liela uzmanība jāpievērš tam, lai tiktu, ielānots laiks bērnustrukturētajām rotaļām (lomu, teatrālajām, celtniecības rotaļām). Lai sekmētu bērnu sadarbību rotaļā, bērnam ir jābūt pārliecinātam, ka viņa patstāvīgo darbību neviens nepārtrauks, jo pārtrauktā bērna doma, vairs nevar attīstīties. Jāatzīmē, ka rotaļa bez prieka nav rotaļa, tieši šajā darbībā bērnam rodas prieka izjūta, tā rada labu garastāvokli, nosaka mazuļa attiecības ar grupas biedriem. Ar prieku bērnam rodas ka sava spēka un veiklības, tā arī sava Es apzināšanās (Stangaine, 2014, 62). Ar prieku rotaļās bērns iegūst zināšanas un iemaņas. Pieaugušajiem ar cieņu ir jāizturas pret bērna rotaļu un ir jāļauj viņiem pašiem izvēlēties savu nodarbību, tā pierādot gan prāta atvērtību, gan tā elastību. Tādejādi bērnam veidojas stimulējoša, indivīda cenoša un sirsnīga vide. Ir ļoti svarīgs emocionālais aspekts, ja pieaugušais piedalās rotaļās, tad rodas cieša un sirsnīga saikne ar bērnu (Bakisa, Romens, 1997, 14).

Agrās bērnības vecumā bērni rotaļu sāk bez mērķa. Rotaļas izvēli nosaka rotaļlieta, notiek apkārtējo darbības atdarināšana. Rotaļas sižets parādās tikai rotaļas procesā (pagatavot ēdienu, braukt ar mašīnu). Līdz trīs gadu vecumam bērni rotaļājas individuāli – viens pats, koncentrējoties tikai uz savu rotaļu un nepievēršot uzmanību citiem bērniem (Ильин, 2012, 395). Mazus bērnus neinteresē, ko dara citi bērni, bet lielākoties agrīnajā vecumā bērni nonāk viņam jaunajā sociālajā vidē, kur ir ne tikai pieaugušie, bet arī citi bērni, ar kuriem ir jārēķinās. Otrajā un trešajā dzīves gadā bērns atkārtoti citu bērnu darbības, kustības (Љубљинска, 1979, 333). Bērnu rotaļas pakāpeniski pāriet no individuālajām uz kopības. Sākumā bērns rotaļājas viens pats, bet vēlāk kopā ar citiem (Students, 1935, 286).

Psihologi, pētot bērnu saskarsmes prasmes, kā vienu no iemesliem, kas traucē to attīstībai, min bērnu nelabvēlīgu sociālo vidi. Tādi bērni baidās no neveiksmēm, viņi slikti jūtas, nevēlas veidot saskarsmi, komunicēt ar vienaudžiem. Kā rezultātā bērniem ir zems pašvērtējums. “Bērns ar objektīvu pašapziņu priecājas par saviem panākumiem arī tad, ja kaut kas nav izdevies, viņš attaisno savas neveiksmes. Savukārt, bērns ar zemu pašapziņu uz pieaugušā jautājumu, kādēļ viņš nerotaļājas, mēdz atbildēt: „Neprotu”, „Negribu”, „Viņi mani nepieņem!” Arī lomu sadalē bērns, kas apzinās savas prasmes un prot tās formulēt vārdiski, parasti šo lomu „iegūst” (Freibergera, Dzintere, Augstkalne, 2009, 60).

Šajā vecumposmā liela uzmanība jāpievērš tam, kā bērns spēj komunicēt ar jauniem sev nepazīstamiem cilvēkiem un kā tas iejūtas jaunā kolektīva un vidē. Bērns ar zemu pašapziņu jaunā vidē iejutīsies grūtāk un tam būs nepieciešams ilgāks laika posms.

Līdz ar to mums jāsaprot, ka katrs bērns ir indivīds ar savām vēlmēm un vajadzībām, katrs dažādi iejūtas jaunā kolektīvā. Tiem bērniem kuri ir pozitīvi noskaņoti socializācijas process norisinās vieglāk, nekā tiem kuri ir ierāvušies sevī un izvairās no komunikācijas ar vienaudžiem un pieaugušajiem (Puškarevs, 2001,63). Pieaugušiem tas jāapzinās, ka prasme komunicēt palīdz bērnam iekļauties sociālajā vidē.

Agrīnā vecumā bērnu rotaļas neparādās pašas no sevis, jo viņi vel neprot paši izdomāt jaunu rotaļu situāciju. Bērnu rotaļas notiek pieauguša vai vecāku bērnu vadībā, veicinot saskarsmes prasmju veidošanos. Ap trīs gadu vecumu bērnu rotaļu raksturs mainās, palielinās motivācija, mainās rotaļas struktūra, sāk aktīvi darboties bērna iztēle. Oriģinālās un patstāvīgās bērnu rotaļās attīstās ne tikai saskarsmes prasmes un iemaņas, bet arī tās veicina iztēles un radošuma attīstību (Смирнова, 2009, 87).

Bērnu runas apguve ievērojami uzlabo viņu sociālo saskarsmi. Sekmējot bērnu runas attīstību, pieaugušie palīdz veidot saskarsmi un veiksmīgi sadarboties ar citiem bērniem. Dzimtās valodas apguves process ir bērna runas attīstība. Šajā procesā bērns apgūst prasmes izmantot valodu, un tas ir gan apkārtējās pasaules izziņas līdzeklis, gan arī cilvēces uzkrātās pieredzes apguves process, kurā valoda kļūst gan par sevis iepazīšanas, gan pašregulācijas līdzekli, gan arī cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli. Saskarsmes formas kļūst daudzveidīgākas, jo īpaši bagātāks kļūst saturs bērna saskarsmei ar pieaugušajiem (Ieviņa, 2003, 256-266).

Bērna attīstības sekmētāja ir pašapziņa. Bērns apzinās sevi, kā subjektu, veido noteikto "Es" tēlu. Bērni tiecas pēc jauniem iespaidiem un vajadzības pēc saskarsmes jeb vajadzības pēc emocionālā kontakta. Saskarsmes orientācijas objekts bērniem no viena līdz trim gadiem ir pieaugušais. Viņam ir jārespektē bērnu vēlmes un vajadzības, ir jāpiedalās bērnu rotaļās, jo tas sekmē saskarsmes prasmju attīstību un tas sagādā bērnam prieku.

1.3. Rotaļa – pirmsskolēna saskarsmes prasmju sekmētāja

Rotaļa ir viens no svarīgākiem avotiem bērna attīstībā, pasaules izzināšanā un izprašanā. Rotaļai ir ļoti sena izcelsmes vēsture. Rotaļa ir savdabīga parādība visas cilvēces attīstībā. Tā ir atstājusi būtisku ietekmi uz radošumu, domu attīstību un zinātnes virzību.

Jebkurš bērns tiek iesaistīts rotaļā, tā palīdz izprast dzīves gudrības. Rotaļa ļauj bērniem izpausties, izrādīt un attīstīt savas intelektuālās un fiziskās spējas saskarsmes plašajā apjomā, apkārtējā vidē. Soli pa solim iesaistoties rotaļā saprašana un dzīves izpratne paliek aizvien skaidrāka. Rotaļa būtisku lomu spēlē jūtu, domāšanas, atmiņas, kā arī gribas attīstībā, kurā bērns pats veido savu dzīvi.

„Rotaļa: aktivitāte, kas sniedz gandarījumu neatkarīgi no rezultāta; nenopietna un nemērķtiecīga darbība. Diez vai var uzskatīt bērna manipulāciju ar priekšmetiem kas vērsta uz izzināšanu. Tikpat svarīga ir bērna brīva velmju izteikšana, iniciatīva un nenoteiktība. Parasti runā par bērna pašdarbību, kurai nav nekādas objektīvas nozīmes ārpus bērna mijiedarbības, bet kur notiek iemaņu un prasmju attīstība, pieaugušā darbību imitācija un manipulācijas ar aizvietojošiem priekšmetiem. Dažreiz šo aizvietošanu saprot kā bērnu iztēles bagātību. Tas diez vai atbilst patiesībai tāpēc ka bērni vienkārši kompensē īsto priekšmetu nepieejamību un zināšanu trūkumu” (Psiholoģijas vārdnīca, 1999,124).

I.Stangaine atspoguļo J. Heizingsa un A. Milta atziņas, kurās tiek minēts, ka rotaļa ir īpaša kultūras forma, cilvēces kultūras pirmavots un augstākā izpausme, tā ir cilvēces kultūras primārais impulss, integrējot vārdu „rotaļa” ar vārdu „radītājs”. Pēc zinātnieku domām mūzika un deja bija rotaļa, poēzija dzima un ir kā rotaļas forma, kultūra tās pirmatnējās formās „rotaļājās”. Šī aktivitāte ir kultūras fenomens, kas ļauj cilvēkam būt brīvam un palīdz izrauties no pārlietu reglamentētās dzīves (Stangaine, 2014, 34), tā ir darbība, darbības kopums, tā sagādā prieku, izklaidēšanos, tai arī parasti raksturīga iztēlē radīta situācija un darbības objekti, kādu norišu, cilvēku, dzīvnieku atdarināšana. Rotaļa ir brīva darbība, kur noteicošā loma ir indivīda iztēlei (Golubina,2007,172).

Rotaļai tiek piedēvētas dažādas īpašības – tā ir brīva, spontāna aktivitāte, kurā bērns gūst prieku, tā ir interaktīva un atvērta, iztēles bagāta un daudzveidīga (Dzintere, Stangaine, 2007,16-18).

Rotaļai nav tiešā mērķa un uzdevuma, tā ir interesanta un aizraujoša darbība, bet tomēr tā satur sevī šīs abas vērtības. Rotaļas darbības rezultāts ir attīstība (Plotnieks,1988,48). Šo aktivitāti var uzskatīt par vienu no nozīmīgākajām ego funkcijām, pamatojoties uz Ē. Eriksona apgalvojumiem, norāda D.Lieģeniece. Rotaļā notiek kā sevis mācīšana tā arī ārstēšana, kompensējot neveiksmes, ciešanas un frustrācijas reālajā dzīvē, šī aktivitāte ir domāšanas līdzeklis, vienlaikus saglabājot realitātes orientāciju. Rotaļa ir ego pieņemts līdzeklis, lai sevi izteiktu, savā darbā (Lieģeniece, 1999, 24).

Rotaļā bērns gūst patiesas sociālās iemaņas, viņš reālā dzīvē saskarās ar vienaudžiem un atrodas vienā vidē ar tiem. Savstarpējā komunikācijā svarīgākais darbības veids ir tas, ka bērni savās rotaļās atspoguļo dažādus dzīves aspektus, it īpaši pieaugušo attiecības, pilnveido savas zināšanas par apkārtējo un sāk atšķirt reālo pasauli no iztēles pasaules. Tāpēc rotaļa ir svarīga, lai pilnībā attīstītu bērnu, veidotu viņa pozitīvās personīgās īpašības, morāli un socializētu kā sabiedrības locekli (Кузнецова, 2016, 692).

Bērnu komunikācijā un sadarbības procesā rotaļā svarīgi atzīmēt psihologu analizētos cilvēku mijiedarbības līmeņus:

- rituālā saskarsme, ir saskarsme kurā cilvēki apmainās ar pieklājības frāzēm, apjautājas, īpaši neiedziļinoties viens otra noskaņojuma cēloņos. Tā tiek parādīts, ka cilvēki ir ieraudzījuši viens otru un emocionāli atzinuši. Bērni šo saskarsmes veidu apgūst rotaļājoties blakus, kur bērni piedalās līdzīgās darbībās, bet neapmainās ar domu, jūtu un aktivitātes mērķi;

- saskarsme, kas vērsta uz faktu atstāstīšanu un apspriešanu. Piemēram, bērni apspriež brīvdienās pieredzēto, darīto, izspēlē to. Tādejādi šādā saskarsmē cilvēkam rodas možums, labsajūta un sava nozīmīguma izjūta;
- saskarsme, kura vērsta uz domu un jūtu atklāšanu. Šī saskarsme ir emocionāli dziļāka, cilvēki atklāti dalās savos pārdzīvojumos, izjūtās. Bērni savos pārdzīvojumos dalās ar tuviem draugiem, dialogos un radošajās rotaļās, kurās bērni sadala lomas, bet viņi jau atšķir lomas un reālās attiecības.
- saskarsme vērsta uz vaļširdīgu pašatklāsmi. Šis līmenis ir reti sastopams, jo prasa abpusēju dziļu sapratni (Pļaveniece, Škuškovnika, 2002, 68-69; Stangaine, 2014, 56).

Rotaļai ir būtiska nozīme bērnu attīstībai, tā liecina par viņa gan fizisko, gan psihisko un intelektuālo veselību, tā ir augoša organisma vajadzība. Bērns mācās neapzināti. Rotaļā bērns izjūt ne tikai prieku, bet arī izmanto gan savu ķermeni, gan maņu orgānus, tā izraisa daudzveidīgas jūtas un pārdzīvojumus. Rotaļā bērns mācās koncentrēties un respektēt otru cilvēku tā arī attīstīt un strukturēt savu iztēli, tā ļauj kā uzņemt informāciju tā arī lieliski vingrināties, tā ir interesanta un bērniem pieejama apkārtējās īstenības izziņas un radošas atveidošanas forma (Bakisa, Romens, 1997, 12; Avasova, 1986, 35). Rotaļās attīstās bērna izziņas darbības mehānismi, galvenie psihiskie izziņas procesi: sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana un iztēle. Šī aktivitāte vingrina bērnus sarežģītajā saskarsmes darbībā. Bērni apgūst saskarsmes mehānismu, atdarinot pieaugušo rīcību un izturēšanos, viņi apbrīnojami spēj mainīt sociālas lomas, rotaļās diezgan precīzi atveido attiecības savās ģimenēs (Plotnieks, 1988, 48-49). Bērni rotaļās apgūst sabiedriskās uzvedības pirmās iemaņas prasmi komunicēt un sadarboties ar vienaudžiem, stāties ar tiem dažādās attiecības, apvienot kopēju ieceru realizēšanai, respektēt sava rotaļu biedra intereses. Rotaļa ir neaizstājama bērnu dzīves darbības organizācijas forma (Avasova, 1986, 35).

Rotaļai ir liela loma bērnu saskarsmes veidošanā ar vienaudžiem. Rotaļas noteikumi māca bērnu koncentrēt savu uzvedību, lai ierobežotu impulsivitāti, tādejādi veicinot rakstura veidošanos. Rotaļākoties kopā ar vienaudžiem bērniem veidojas saskarsmes prasmes, viņi mācās sazināties, ņemt vērā vienaudžu vēlmes un rīcību. Mācās aizstāvēt savu viedokli, parādās spēja uzstāt uz sava un arī kopīgi izstrādāt un īstenot plānu. Izpildot dažādas lomas bērns mācās aptvert dažādu darbību aspektus, kas savukārt palīdz attīstīt personas prāta spējas, uztvert kāda cita viedokli (Кузнецова, 2016, 692).

Rotaļa kā bērna aktivitāte ir atkarīga no bērna vajadzībām un risinās divos veidos:

- ārējā darbība - darbības, līdzekļi, apstākļi;
- iekšējā darbība - vajadzības, motīvi, emocijas, griba u.c.

Dažādi pētījumi rāda, ka vispirms intelektuālās darbības veidojās kā ārējās priekšmetiskās un tad tikai pakāpeniski pārvēršas par iekšējām darbībām (Dzintere, 1984, 5).

Tā J.A.Komenskis uzskatīja rotaļu par bērnam nepieciešamu nodarbošanos, norāda D.Dzintere un I.Stangaine, kas ir viņu daba un tieksme. Ikviens bērns atdarina pieaugušo, viņš vēlas būt pieaugošāks, nekā viņš ir, vēlas gan pētīt, gan izzināt. Rotaļa tam ļoti noder, ar tās prieku, apmierinātības gaisotni. Lai rotaļātos, bērnam vajag kādu priekšmetu vai citu cilvēku, viņš iesaistās rotaļas procesā, darbojas, sadarbojas ar otru cilvēku, priekšmetu un reaģē uz pārmaiņām (Dzintere, Stangaine, 2007,17-18). Rotaļa ir bērna īstenības izziņa un atdarināšanas veids, tā ir gan bērna patstāvīgās izklaidēšanas veids, gan arī tā ir audzinoša un attīstoša. Bērns apkārtnei izzina ar saviem sajūtu orgāniem, vērojot lietas un parādības. Kāds bērns ir rotaļā tads arī viņš būs vēlāk savā darbā un personīgajā dzīvē, tāpēc ir svarīgi lai bērns savās individuālajās rotaļās vairāk celtu ne viss grautu. Rotaļa sekmē bērnu fizisko attīstību, tās laikā viņš realizē savu tieksmi gan pēc kustībām, gan arī pēc fiziskās aktivitātes. Kustībā attīstās visas muskuļu grupas, kustībā bērns gūst gandarījumu, ar kustību attīstību izpaužas arī bērna vitalitāte (Zelmenis,1981, 59-60).

Rotaļas nav pareizas vai nepareizas, bērni iesaistās rotaļu procesā, kurā viss, ko viņi dara, ir pieņemams, gan arī tas vairo šīs aktivitātes vērtību (Dzintere, Stangaine, 2007,17-18). Vai bērns ir iesaistījies rotaļā var noteikt pēc tā, vai bērns sadarbojas rotaļā, izvirzot rotaļas mērķi, saskaņo ar citiem rotaļas dalībniekiem noteikumus un darbību, katras lomas izpildi, ka arī realizē savstarpējās attiecības, kas ļauj attīstīt rotaļas sižetu.

Rotaļa ir bērna garīgās pasaules attīstības līdzeklis. Ja bērns pārstāj rotaļāties, tad bērns vairs nav bērns, viņam pazūd vēlme iepazīt pasauli, uzsver N. Picka. Spēlēšanās ir bērna attīstības nepieciešamība, viss pieejamais ir jāsasniedz, jāizmēģina kā arī jāiepazīst. Un visu to var izdarīt bērns pats uzsver D. Dzintere, I. Stangaine (2007, 11). Autores min Ž. Piažē atziņu, ka rotaļa ir bērna intelektuālās attīstības faktors kā arī adaptācijas līdzeklis, kas palīdz radīt līdzsvaru starp organismu un vidi. Adaptācijas posmā rotaļas process bērnam palīdz apgūt zināšanas, prasmes kā arī piemērošanos apkārtējai videi. Rotaļas attīstībā psihologs izdala trīs komponentus: vingrinājumus, simbolus un noteikumus (Dzintere, Stangaine, 2007, 30).

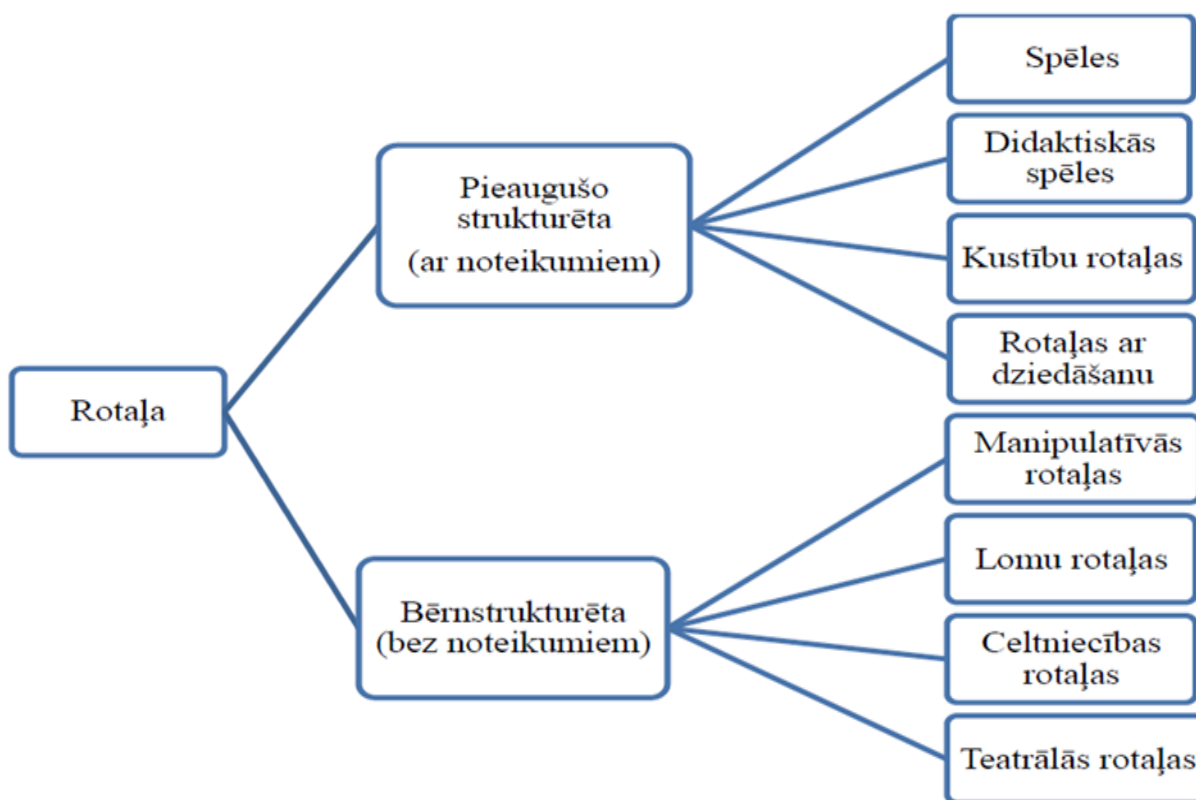
Pastāv vairākas rotaļu klasifikācijas, tā S. Novosjolova piedāvā rotaļu iedalījumu, kura pamatā tiek izvirzīta bērna vai pieaugušā iniciatīva. Zinātniece uzsver, ka visas šīs rotaļu grupas ir savstarpēji saistītas, bet īpaša nozīme ir pievēršama spēlēm vingrinājumiem, kas attīsta bērnu sensomotoro kultūru, veido nepieciešamās sociālās īpašības. Visas rotaļas viņa iedala 3 grupās (sk. 1.tabulu), tās ir rotaļas, kas:

- rodas pēc bērnu iniciatīvas, bērnu patstāvīgās rotaļas;
- rotaļas kuras veidojas pēc pieaugušā iniciatīvas, kurš tās ievieš ar izglītojošiem un audzinošiem mērķiem;
- rotaļas, kuras veidojas uz vēsturiski etniskās pieredzes fona (Новоселова, 2001, 4-29).

1. tabula. Rotaļu iedalījums pēc S. Novosjoloavas (Новоселова, 2001, 4-29)

Rotaļu iedalījums	Tipi	Apakštipi
Rotaļas, kas sākas pēc bērnu iniciatīvas	Rotaļas eksperimenti Brīvās sižeta rotaļas	Ar dabas materiāliem Ar cilvēkiem un dzīvniekiem Saskarsmes rotaļas Ar speciālām rotaļlietām Atdarinošas rotaļas Sižeta lomu rotaļas Režisoriskās Dramatizācijas
Rotaļas un spēles, kuru iniciators ir pieaugušais	Mācību spēles Rotaļas priekam, vaļasbrīžiem	Pašattīstošas, priekšmetiskās Sižeta didaktiskās Kustību rotaļas Rotaļas ar dziedāšanu Mācību priekšmetiskās Intelektuālās Uzjautrinošās spēles Izkaidējošās spēles Ēverģēlību rotaļas Datorspēles
Tautas rotaļas	Rituālās spēles Spēles vingrinājumi Rotaļas vaļasbrīžiem	Kulta Ģimenes Gadskārtu ieražu spēles Intelektuālās Sensomotorās Adaptējošās Tradīciju spēles Klusās Uzjautrinošās Izkaidējošās

I.Stangaine min H. Švarcmanes rotaļu iedalījumu, kur rotaļas sagrupētas 2 lielās grupās – pieaugušo strukturētajās rotaļās (rotaļas ar noteikumiem) un bērnustrukturētajās rotaļās (rotaļas bez noteikumiem) (sk. 1. attēlu).

1. attēls. Rotaļu klasifikācija (Stangaine,2014, 36).

Pieaugušo strukturētas vai rotaļas ar noteikumiem ir interesantas, bērniem saistošas, pedagogiskajā procesā tās ir nepieciešamas, tās palīdz īstenot gan izglītojušu, gan audzinošu uzdevumu, lai attīstītu un pilnveidotu, ka bērna intelektuālās, fiziskās spējas, tā arī darbošanās prasmes. Rotaļas noteikumus bērns apgūst kā cits no cita, no pieaugušajiem, tā arī tā pāriet no paaudzes paaudzē. Pieaugušo strukturētas rotaļas ir iedalītas didaktiskajās un kustību rotaļās, atkarīgi no tās satura vai rotaļāšanās veida (Konstantinova, 2011, 8). Spēlēs - ar strikti izteiktiem noteikumiem, paredz partnerus. Tā ir sadarbības aktivitāte, kuras noteikumi ir obligāti visiem dalībniekiem. Tādēļ ir nepieciešama ne tikai patvaļīga rīcība, bet ir svarīga bērna morālā un sociālā attīstība. Spēles ar noteikumiem atšķirībā no sižetiskām rotaļām ir konkurences spēles, te ir uzvarētāji un zaudētāji. Spēles rezultāts ir saistīts ar bērnu veiklību, atjautību un gudrību. Spēles laikā bērns vispusīgi attīstās kā fiziski, tā arī garīgi. Spēles ar noteikumiem var iedalīt trīs veidos:

- kustību spēles (paslēpes, ķerenes);
- galda spēles (loto, riču raču, cirks):
- galda spēles prāta attīstošas (šahs, dambrete) (Смирнова, 2016, 202).

Didaktiskās spēles - ir izveidotas un ko organizē pieaugušie, kuru mērķis ir attīstīt noteiktas bērna spējas (uzmanība, atmiņa, runa, komunikācija utt.). Šīs spēles tiek plaši izmantotas pirmsskolas izglītības iestādēs, kā mācību un audzināšanas līdzeklis pirmsskolas vecuma bērniem. Un tomēr, ka spēle ir neatkarīga bērna darbība, ka spēle rada prieku un kurā bērns pārbauda savus spēku. Tāpēc jebkurai spēlei, tai skaitā arī didaktiskajai, ir jābūt interesantai un jēgpilnai lai bērns pieņemtu spēļu noteikumus un rīkotos patstāvīgi un ar prieku (Смирнова, 2016, 202). Spēles sagādā bērniem apmierinājumu un stimulē to aktivitāti. Tās paplašina gan bērnu priekšstatus, gan palīdz nostiprināt un pielietot zināšanas, kuras bērni ieguva tiešajā pieredzē vai nodarbībā. Mācīšanās process norit interesantāk un vieglāk. Rotaļā ir iekļauts prāta attīstošs uzdevums, tas tiek izpildīts bērniem saprotamā un saistošā darbības gaitā. Lai bērni varētu bez grūtībām mācīties un garīgi attīstīties skolotājs organizē didaktiskās rotaļas. (Udaļcova, 1983, 5). Didaktiskā spēles ir mācību forma rotaļas veidā tikai tādā gadījumā, ja izziņas uzdevumus bērniem izvirza nevis tieši, bet gan rotaļājoties, ja tie cieši saistās ar rotaļāšanās procesu un rotaļas izklaidējošo raksturu – ar rotaļas uzdevumiem un rotaļā veicamajām darbībām (Poddjakov, Avaņesova, 1986, 116).

Kustību rotaļu pamatā ir aktīvas, dabiskas kustības, tā ir ikdienas rotaļa kuras laikā tiek izpildītas gan kustības, gan arī noteikumi. Kustība ir dzīves nepieciešamība, ar tās palīdzību pilnveidojas iekšējo orgānu funkcijas, labvēlīgāk noris fizioloģiskie organisma procesi (elpošana, asinsrite, vielmaiņa, kaulu attīstība). Kustību rotaļās attīstās bērnu sociālās prasmes, spēja iekļauties rotaļu dalībnieku grupā, veidot saskarsmes iemaņas ar vienaudžiem vai pieaugušajiem rotaļas noteikumu ietvaros, pakļaut savas intereses grupas interesēm. Kustību rotaļu raksturu nosaka gan bērnu vecumposms, garīgā un fiziskā attīstība, gan arī apstākļi kuros bērni rotaļājas, dzimums, rotaļlietas, vide (Konstantinova, 2011, 8-9). Kustību rotaļas galvenokārt ir svarīgas bērnu attīstībai un tās ir aktīva atpūta. Katrā bērna ir ielikts no dzimšanas nevaldāma nepieciešamība kustēties un attīstīties (Ильин, 2012, 392).

Rotaļas ar dziedāšanu – pirmsskolas izglītības iestāžu programma paredz bērnu muzikālās dzirdes attīstību jau no agrīnās bērnības. Lai veicinātu bērnu muzikalitāti ir jāveido rotaļsituācijas ar muzikāli radošām darbībām. Rotaļas rezultāta bērniem attīstās mūzikas uztveres spējas, dažādas muzikāli radošās spējas, iztēle, fantāzija, kustību koordinācija saskaņota ar

dziedāšanu, ritmiska dažādu darbu atdarināšana, deju elementu apguve un veidojas prasmes apgūt muzikālā instrumenta spēlēšanas paņēmienus (Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai, 2016, 66).

I. Stangaine uzsver, ka bērnus iesaistot rotaļās, kas sevī ietver būtisku rotaļas struktūru, iesaista bērnu dažādas dzīves situācijās, kuras var risināt gan ar verbālu (runu), gan neverbālu (mīmiku, žestiem) līdzekļu palīdzību. Rotaļas laikā bērns iejūtas kādā konkrēta loma, tādejādi sadarbojas ar vienaudžiem, komunikācijas procesā izmantojot savu runu. Bērna runa ir cieši saistīta ar reālajām darbībām, aktivitātēm un praktiskajām darbībām (Stangaine, 2014, 53).

Manipulatīvās rotaļās – tā ir vadoša aktivitāte bērniem mazbērna vecumā. Rotaļa nav mērķa. Bērns iepazīstoties ar priekšmetiem uztver priekšmeta pazīmes un īpašības, attīstās bērna uztvere. Viņš atceras darbības ar priekšmetiem un to nosaukumus, tādejādi attīstās bērna runa un atmiņa. Rotaļa nodrošina domāšanas attīstību un sīku pirkstu muskulatūru, kas savukārt veicina runas un prāta attīstību. Manipulatīvās rotaļas izraisa dažādas emocijas, tas nozīmē, ka kopā ar priekšmetiskām darbībām attīstās arī emocionālās pasaules uztvere. Tātad, rotaļājoties bērns attīstās gan fiziski, gan emocionāli (Осадчая, 2014.).

Lomu rotaļas – tās ir brīvas rotaļas, ko spēlē bērni mazbērna vecumā. Bērni rotaļājoties izzina savu visumu, atdarina gan apkārtējo darbības ko vērojis, dzirdējis, kurās ir pats piedalījies, gan arī cilvēku rakstura īpašības. Lomu rotaļa nodrošina bērna attīstību veselumā, tai piemīt noteiktas funkcijas un tā pakāpeniski attīstās, rotaļa ir gan bērnu iztēles darbība, gan arī savstarpējo attiecību skola. Rotaļas ilgums var būt pavisam īss vai arī turpināties ilgāku laiku, tām nav ne sākuma, ne beigu. Lomu rotaļas process izraisa bērnu prieku (Dzintere, Stangaine, 2007, 7-8).

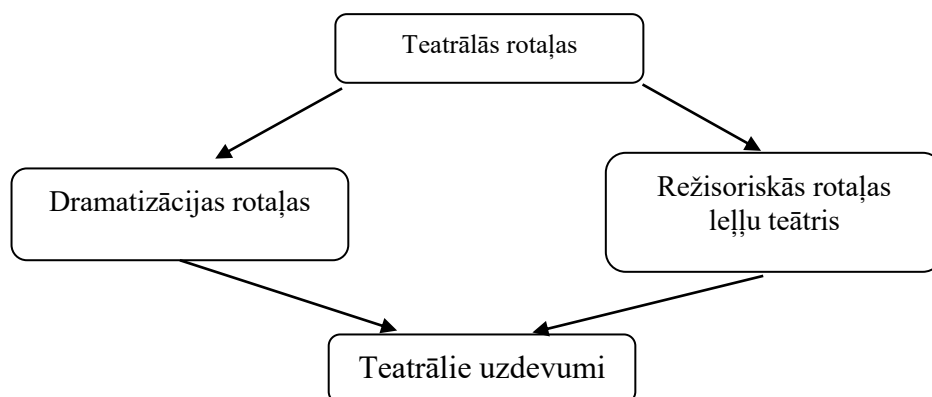
Balstoties uz Elkoņina pētījumiem J. Smirnova ka lomu rotaļas notiek sabiedrības vēsturiskās attīstības gaitā, mainoties bērna vietai sociālo attīstību sistēmā. Tai ir sociāla izcelsme un daba, tās rašanas nav saistīta ar kāda veida iekšējo darbību, bet ar noteiktiem bērna apstākļiem sabiedrībā (Смирнова, 2016,194). Rotaļās laikā bērni mācās gan uzņemties atbildību, gan arī attīstīt jaunas intereses. Rotaļas iztēles pasaulē bērni mācās risināt reālās dzīves uzdevumus. Lomu rotaļas palīdz bērnam attīstīties no egocentriskas būtnes par cilvēku, kas prot sadarboties ar citiem cilvēkiem. Lomu rotaļas procesā saskarsmes rezultātā, bērniem attīstās prasmes, kā izturēties pret cilvēkiem, prasmes risināt problēmas (Dzintere, Stangaine, 2007, 7-11). Bērns lomu rotaļas procesa apgūst kā uzvedības normas, tā arī gūst pieredzi, ar valodas un runas

palīdzību sazinās un veido savstarpējās attiecības ar vienaudžiem un pieaugušajiem, viņš mācās pats iedarboties uz apkārtējiem (Stangaine, 2014, 42).

Celtniecības rotaļas ir cieši saistītas ar lomu rotaļām, celtniecības rotaļās bērni praktiskā darbībā iepazīstas kā ar priekšmetisko vidi tā arī ar priekšmetu pielietojumu, savukārt lomu rotaļās attēlo cilvēku savstarpējās attiecības. Celtniecības rotaļas sekmē bērnu pašattīstību, jo bērni rotaļas procesā:

- izvirza mērķi un plāno savu darbību;
- kopīgi apspriežas un sadarbojas;
- kopīgi gan atlasa, gan izmanto dažādus materiālus (klučus, segas, krēslus, galdus u.c.);
- attīsta domāšanu, matemātiskās prasmes – nes, plāno, salīdzina, analizē, pārveido;
- attīsta kustību koordināciju, vingrina visas muskuļu grupas (Stangaine, 2014, 53).

Teatrālās rotaļas - īpaša kultūras forma, kas sekmē bērna tuvošanās tautas kultūrai, mākslas pasaulei. Šīs rotaļas var iedalīt divās grupās: dramatisācijas un režisoriskas rotaļas (sk.2. attēlu).

2.attēls. Teatrālo rotaļu veidi (Dzintere, Stangaine,2007,101).

Bērns pats rada teatrālā rotaļas balstoties kā uz literāriem darbiem tā arī uz paša izdomātu pasaku, koncertu, teātra izrādi, viņš rada savu subkultūru – pasaku, dziesmu, deju, dekorācijas, savu tēlu. Estētisks baudījums vieno mākslu un rotaļu. Rotaļa ir radoša un brīva līdzīgi mākslai. (Dzintere, Stangaine, 2007, 100). Režisoriskās rotaļas ir ļoti līdzīgas lomu rotaļām, taču atšķiras no tā, ka bērns darbojas nevis ar citiem bērniem vai pieaugušajiem, bet gan ar rotaļlietām, kas attēlo dažādus personāžus. Rotaļlietas kļūst par bērna spēles galvenajiem dalībniekiem un viņš pats par vadītāju- režisoru. Dramatisācijas rotaļas dalībnieki ir tie paši bērni, kuri uzņemas jebkuru lomu literāro vai teatrālo varoņu. Šīs rotaļas sižetu bērni neizdomā, bet aizņemas no pasakām, teātra uzvedumiem, multfilmām, mākslas filmām. Jāatzīmē, ka sižetiskās rotaļas nav strikti atdalāmas

viena no otras, tās pastāvīgi ieplūst viena otrā. Tā dramatisācijas rotaļa var pariet lomu rotaļā ar rotaļlietu un režisoriskās rotaļas tad (Смирнова, 2016, 201).

Nedrīkst pārtraukt un iejaukties bērna rotaļā, bērna darbībā, lai nepārtrauktu rotaļas ciklu vai tās dabisko attīstību un tas ir jāatceras gan vecākiem, gan skolotājiem (Монтессори, 2000, 67).

Bērniem vadošā darbība ir rotaļa, kurai ir svarīga nozīme kā sociālo prasmju, tā arī kognitīvo procesu attīstībā. Rotaļas procesā attīstās gan uztvere, domāšana, gan arī rodas attieksmju sakari un veidojas motivācija, mazinās spriedze. Rotaļa palīdz bērnam veidot patstāvību un apgūt uzvedības noteikumus.

Lomu rotaļās bērni nosaka rotaļas virzību, pieaugušo klātbūtne ir bērna nepieciešamība, lai justos droši.

Rotaļa ar noteikumiem jeb spēle ir ļoti svarīga bērnu attīstības procesā. Tās ir interesantas un izglītojošas, tās ļauj bērnam attīstīties daudzpusīgi un sniedz apmierinājumu un stimulē to aktivitāti. Rotaļas ar noteikumiem veicina bērnu uzmanību, atmiņu un runu, kā arī tās ir komunikācijas un saskarsmes sekmētājas.

2. Agrās bērniības bērnu saskarsmes prasmju sekmēšana rotaļās

2.1 Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Lai izzinātu 1.5 - 3 gadus vecu bērnu saskarsmes prasmju veidošanos, pētījumu autore veica "X" pirmsskolas izglītības iestādē. Bērniem grupā ir jājūtas kā ģimenē, lai bērns justu, ka par viņu rūpējas un rēķinās ar viņa vajadzībām.

Pamatojoties uz teorētisko atziņu analīzi tika izvirzīta hipotēze: rotaļa sekmēs saskarsmes prasmes bērniem agrajā bērniībā, ja pieaugušie radīs atbilstošu vidi rotaļām un rosinās bērnus iesaistīties rotaļās.

Lai noteiktu bērnu saskarsmes prasmes, bērni ir jāizzina. Veicot pedagoģiskos vērojumus "X" pirmsskolas iestādē, autore centās izzināt savas grupas bērnus novērojot tos. Bērnu saskarsmes prasmes, nosaka pēc pedagoģu novērojumiem grupā rotaļnodarbībās, sporta un muzikālās nodarbības laikā un citās aktivitātēs, kurās bērns tiek mērķtiecīgi iesaistīts, kā arī bērnu rotaļās.

Pedagoģiskā novērošana - viena no visspilgtākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. Novērošanas procesā pētnieks mērķtiecīgi vēro bērnu uzvedību dabas apstākļos un stingri piefiksē, notiekošo. Veiksmīga novērošana ir atkarīgi no tā, cik skaidri ir formulēts tās mērķis. Ja pētnieks precīzi nenosaka, kādi bērna uzvedības aspekti ir viņam svarīgi pirms novērojuma sākuma, viņa iespaidi būs neskaidri un neprecīzi. Bērnam nevajadzētu zināt, ka viņu vēro. Pretējā gadījumā viņš zaudē savu dabiskumu un vieglumu, visa viņa uzvedības situācija mainās. Tādēļ novērojumu vajadzētu veikt personai, pie kuras bērns ir pieradis, kuras klātbūtne ir ierasta. Novērošanas procesā pētnieks var izsekot tikai bērna uzvedības ārējās izpausmes: viņa darbības ar priekšmetiem, vārdiskas izpausmes, izteiksmīgas kustības (Мухина, 1985, 16).

Lai veiktu vērojumus, autore izmantoja lomu rotaļas, tās nodrošina bērnu attīstību veselumā, tām ir noteiktas funkcijas un tās attīstās pakāpeniski. Lomu rotaļas ir brīvas rotaļas, ko spēlē ļoti mazi bērni (Dzintere, Stangaine, 2007, 7). Šo rotaļu laikā bērns mācās kontrolēt savas sajūtas un emocijas. Spēlējot lomu rotaļas bērns rīkojas tuvu pieaugušo darbībām atdarinot tos, atdarina to ko redz sava apkārtnē. Praktiski pielietoju rotaļas, kuras var spēlēt grupās, lai bērni viens otru varētu atbalstīt, palīdzēt, izteikt savu viedokli, veicinot saskarsmes iemaņas. Pētot lomu rotaļas un tās izmantojot praktiski, autore ir novērojusi, ka ar šo spēļu palīdzību bērns spēj pārvarēt emocionālo barjeru, spēj viegli kontaktēties ar grupas biedriem un pieaugušajiem.

Saskarsme notiek ģimenē, ar radiem, starp draugiem, grupas biedriem, skolotājiem un visās sabiedriskajās attiecībās. Viena no visefektīvākajiem līdzekļiem, ko saskarsmes prasmju apgūšanā var izmantot pedagogs, ir lomu rotaļas. Izmantojot lomu rotaļu, bērnam var palīdzēt apgūt saskarsmes prasmes, kuras veicina:

- izziņu un pašizziņu – iegūst nepieciešamās zināšanas gan par sevi, savu rīcību, gan arī izjūtām un domām, kas notiek kā spēles laikā, tā arī atgriezeniskās saites darbošanās laikā;
- pašizpaušmi un pašapliecināšanos – ir spēja paust gan savas domas un jūtas, gan veidot attieksmi;
- socializācija – tiek apgūtas pieņemtās sabiedrībā gan uzvedības normas, gan standarti,
- sociālo kontroli un vadību – iemācās kontrolēt un ietekmēt uzvedību iejūtoties kādā lomā, bērns pieņem noteikumus, iemācās kontrolēt savas emocijas;
- baudas – saprotot verbālo (runas) un neverbālo (mīmiku, žestu) saskarsmi, bērns veido attiecības ar grupas biedriem un pieaugušajiem, viņš runā, jautā, atbild pats, kas savukārt viņam pašam izraisīs patīkamas sajūtas (Engere, Gleške, Kvjatkovska, Šulce, 2014).

Pedagoģiskā darbība ir organizēts, mērķtiecīgs un saskaņots process, kura mērķis ir indivīda mācīšana un audzināšana. Skolotājs plāno, organizē, vada mācību un audzināšanas procesu. Pēc savas būtības pedagoģiskā procesa audzināšanas darbs ir individuāls, līdz ar to ir vērsts uz konkrētu personības attīstību kopumā. Bērnu pedagoģiskā izpēte balstās uz pedagoģisko optimismu un notiek pēc iespējas tuvāk dabiskiem bērnu dzīves apstākļiem.

Veicot novērojumus autore ņēma vērā:

- bērna vietu ģimenē un tās ietekmi uz bērna saskarsmi ar citiem;
- bērna prasmi kontaktēties ar grupas biedriem un pedagogu;
- bērna aktivitāti, vēlēšanos darboties.

Pirmsskolas pedagoģiskajā procesā bērnu sasniegumus vērtē atbilstoši vadlīnijās noteiktajiem pirmsskolas izglītības satura apguves plānotajiem rezultātiem, kuru apguve veicina bērna fizisko, psihisko un sociālo attīstību. Lai izzinātu bērnu saskarsmes prasmes darba autore pamatojoties uz vairāku autoru D. Dzinteres, I. Plotnieka, D. Lieģinieces, u.c atziņām izstrādāja vērtēšanas kritērijus:

1. veido saskarsmi ar vienaudžiem;

2. veido saskarsmi ar pieaugušo;
3. izsaka savu lūgumu;
4. priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo;
5. vēro citus bērnus, cenšas iesaistās viņu rotaļās;
6. iesaistās vienkāršās lomu rotaļās.

Pēc šiem kritērijiem darba autore veica bērnu vērojumus rotaļās un patstāvīgā darbībā, iegūtos rezultātus atspoguļoja tabulā (sk.2.tabulu). Novērojot bērna attieksmi pret sevi, pieaugušajiem, saskarsmes prasmes rotaļās, atzīmēja novērtējamās īpašības izpausmes rādītāji:

2.tabula. Kritēriji saskarsmes prasmes rotaļu procesā

Kritēriji	Labi (L)	Daļēji (D)	Neveic (N)
Vērtējums punktos	3.punkti	2.punkti	1. punkts
Veido saskarsmi ar vienaudžiem	Izrāda interesi un vēlēšanos komunicēt ar vienaudžiem	Komunicē ja interesi izrāda vienaudži	Nekomunicē
Veido saskarsmi ar pieaugušo	Izrāda interesi un vēlēšanos komunicēt ar pieaugušo	Komunicē jā pieaugušais uzaicina uz komunikāciju	Izvairās no komunikācijas
Izsaka savu lūgumu	Izsaka savu lūgumu, lieto paldies, lūdzu	Izsaka savu lūgumu ar pieaugušā atgādinājumu	Nelieto lūguma frāzes
Priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo	Priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo	Priecājas par padarīto, bet nedalās ar pieaugušo sava prieka	Neizrāda emocija
Vēro citus bērnus, cenšas iesaistīties viņu rotaļās	Vēro un piedalās citu bērnu rotaļās	Vēro, bet nepiedalās citu bērnu rotaļās	Neizrāda interesi par citu bērnu rotaļām
Iesaistās vienkāršās lomu rotaļās	Iesaistās ar vienaudžiem vienkāršās lomu rotaļās	Reti iesaistās vienkāršās lomu rotaļās	Neiesaistās vienkāršās lomu rotaļās

2.2 Saskarsmes prasmju novērtējums pētījuma sākumā

Balstoties uz izvirzītiem kritērijiem tika veikta pedagoģiskā novērošana, lai izzinātu bērnu saskarsmes prasmes rotaļas procesā un ikdienas darbā (sk. 3. tabulu).

3.tabula. Saskarsmes prasmju novērtējums pētījuma sākumā

Bērnu vārds	Veido saskarsmi ar vienaudžiem	veido saskarsmi ar pieaugušo	Izsaka savu lūgumu	priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo	Vēro citus bērnus, cenšas iesaistīties viņu rotaļās	Iesaistās vienkāršās lomu rotaļās
Bruno (2.9 gadi)	L	L	D	L	L	L
Marsels (3. gadi)	L	L	L	L	L	L
Markuss (2.8gadi)	D	D	D	L	D	D
Dora (2.3gadi)	D	D	D	D	D	D
Rolands (2.5 gadi)	N	D	D	D	N	N
Kārlis (2.9 gadi)	D	D	D	D	D	D
Kristīne (2.5 gadi)	D	D	D	D	D	D
Viktorija (2.5 gadi)	D	D	L	D	D	D
Gabriels (2.6 gadi)	D	D	D	N	L	D
Dārta (2.9 gadi)	D	D	L	D	L	D
Zlata (2. gadi)	D	D	D	N	D	N
Paula (2.11 gadi)	L	L	L	L	L	L
Andrejs (3. gadi)	N	D	N	N	D	N
Reinis (2. gadi)	N	D	N	N	D	N
Miķelis (2.7 gadi)	D	D	L	L	D	L
	30	33	33	32	34	30

Veicot pedagoģisko novērošanu un apkopojot iegūtos rezultātus var secināt, ka:

Bruno nedroši izsaka savu lūgumu, bet zēns labi veido saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo, vēro citus bērnus un cenšas iesaistīties rotaļās, iesaistās vienkāršās lomu rotaļās.

Marselam ir ļoti labi attīstītas saskarsmes prasmes. Zēns labi veido saskarsmi ar pieaugušajiem un grupas biedriem, priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušajiem, vēro citus bērnus un iesaistās vienkāršās lomu rotaļās ar tiem.

Markuss priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo, bet zēnam sagādā grūtības veidot saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, jo bērnam trūkst motivācija, neizprot kādēļ viņam ir jādalās ar rotaļlietām. Zēns vēro citus bērnus un dažreiz iesaistās rotaļās.

Dora ir ļoti klusa, kautrīga meitene, bet ir vērojami labi attīstīta runu. Meitene mēģina veidot saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, priecājas par saviem sasniegumiem un nedroši dalās priekā ar pieaugušo. Dorai patīk vērot citus bērnus, dažreiz cenšas iesaistīties rotaļās, ar prieku piedalās vienkāršajās lomu rotaļās.

Rolands izrāda velēšanos sadarboties ar pieaugušajiem, bet vēl ir ļoti nedrošs, savā runā lieto vārdus lūdzu un paldies, kad vēlās lai palīdz. Ar vienaudžiem komunikācijas nav un neiesaistās citu bērnu rotaļās, neizrada interesi par vienaudžiem. Daļēji priecājas par saviem sasniegumiem un mūcās priekā dalīties ar pieaugušajiem.

Kārlis mēģina veidot saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, ar grūtībām izsaka savu lūgumu, jo zēns ir nedrošs un kluss. Vāji izrāda savas emocijas, vēro citus bērnus, dažreiz iesaistās viņu rotaļās. Ar pieaugušā palīdzību iesaistās vienkāršās lomu rotaļās.

Kristīne ir klusa meitene ar vāji attīstītu runu. Meitenei nav prasmes kontaktēties ar vienaudžiem, jo līdzšinēja pieredze ir ļoti maza. Cenšas veidot saskarsmi ar pieaugušo, ir pieķērusies skolotājam un vēlās, lai skolotājas uzmanība ir tikai viņai. Pēc padarītā darba nodarbībā neizrāda nekādas emocijas, jo ir ļoti klusa.

Viktorija ir klusa meitene ar labi attīstītu runu. Meitenei patīk vērot citus bērnus, bet neiesaistās to rotaļās, kaut gan meitenei ir pieredze saskarsmē ar vienaudžiem. Viktorija labi veido saskarsmi ar pieaugušajiem, emocionāli priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo, bērnam gribās lai pieaugušais piedalās viņas rotaļās. Meitene savā runā lieto pieklājības frāzes. Ar pieaugušā palīdzību iesaistās vienkāršās lomu rotaļās.

Gabriels dažreiz priecājas par saviem sasniegumiem, bet tajos nedalās ar pieaugušajiem, jo ir valodas barjera. Ar prieku vēro citu bērnu darbību un cenšas piedalīties viņu rotaļās, bet ne vienmēr bērni Gabrielu pieņem, jo bērni neizprot zēna teikto, dēļ valodas. Liela komunikācijas barjera ar pieaugušajiem, nevēlās tos pieņemt, savā runā neizmanto lūgumu.

Dārta ar prieku piedalās citu bērnu rotaļās un vēro tos, kā arī savā runā izmanto lūguma formas. Meitenei vairāk patīk vērot lomu rotaļas, nekā tajās iesaistīties, sāk veidot saskarsmi ar pieaugušajiem un vienaudžiem kā arī dalīties savos priekos ar tiem.

Zlata nespēj izrādīt prieku par sasniegto un nevēlās, lai pieaugušie vēro viņa darbību, bieži atsakās piedalīties piedāvātajās aktivitātēs. Neizrāda interesi saskarsmē ar pieaugušajiem un vienaudžiem, bet ja iniciatīva nāk no pieaugušā ar prieku komunicēs. Runas attīstības dēļ, vēl nespēj izteikt lūgumus.

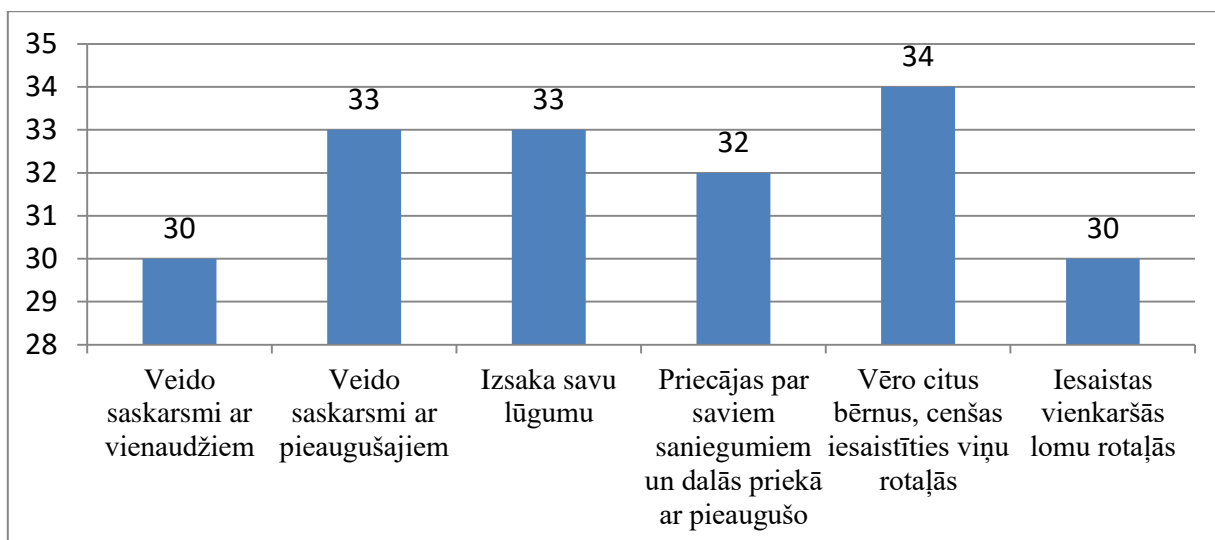
Paula ļoti labi veido komunikāciju ar vienaudžiem un pieaugušajiem, ļoti labi attīstīta runas prasme, līdz ar to savā runā izmanto lūgumus, ar prieku dalās savos sasniegumos ar pieaugušajiem un arī pati priecājas par tiem. Piedalās citu bērnu rotaļās, dažkārt patīk vērot kā bērni spēlējas, bet meitenei labprāt spēle lomu rotaļas.

Andrejs saskarsmi ar vienaudžiem neveido, jo ir vāji attīstīta runa un ir vērojamas agresijas iezīmes uzvedībā, līdz ar to savā runā nespēj vēl izmantot lūgumus un neizrāda interesi par lomu rotaļām. Veido saskarsmi ar pieaugušajiem, jo respektē tos un vēro citu bērnu darbības, cenšas piedalīties rotaļās ar vienaudžiem, bet viņi zēnu nepieņem, jo zēns, kad spēles noteikumi nepatīk kļūst agresīvs.

Reinis ir viens no jaunākajiem grupā, vēl pilnībā nav adoptējies, līdz ar to komunikāciju ar vienaudžiem vēl neveidojās. Lūgumus savā runā nelieto valodas attīstības dēļ. Nodarbībās ne vienmēr vēlās piedalīties, tad kad piedalās un izpilda uzdoto darbu par to prieku neizrāda. Bērnu rotaļās nepiedalās, ir ieņēmis vērotāja pozīciju, sāk veidot saskarsmi ar pieaugušajiem.

Miķelis savam vecumam labi attīstīta runa, izsaka lūgumus, izrāda lielu prieku par saviem sasniegumiem un patīk ar to dalīties ar pieaugušajiem, iesaistās lomu rotaļās. Ikdienas darbībās ieinteresētību komunikācijā ar vienaudžiem un pieaugušajiem neizrāda, patīk vērot citu bērnu rotaļas, bet pats tajās iesaistās dažreiz.

Veicot pedagoģisko novērošanu rotaļās un patstāvīgajā darbā pirms attīstošām rotaļām, apkopojot to grafiski, iegūtie rezultāti tika atspoguļoti grafiski (sk. 3. attēlu).

3.attēls. Bērnu saskarsmes raksturojums pirms attīstošām rotaļām

Apkopojot novērojuma rezultātus (sk.3.attēls) var secināt, ka vairākiem bērniem ir grūti adaptēties un pierast pie jauniem vides apstākļiem, tas rada bērnos satraukumu. Vērojama neuzticēšanās pieaugušajiem un arī grupas biedriem, jo bērni jūtas nedroši. Vairāki grupas bērni ir auguši savā ģimenē un plaša saskarsme līdz šim ir ļoti maza. Viens zēns nevēlas kontaktēties ar grupas bērniem, jo viņš ir vienīgais bērns ģimenē un kontakta ar vienaudžiem līdz šim bija ļoti minimāls, bet viņš meklē saskarsmi ar pieaugušo, ir pieķēries skolotājai. Dažiem bērniem runas attīstība nav pilnīga, tāpēc bērni nevar nodibināt kontaktus ar vienaudžiem un pieaugušajiem, kā arī izteikt savu lūgumu.

Pieciem grupas bērniem ir pozitīvas saskarsmes prasmes. Šie bērni nāk no ģimenēm, kur ir vecāki bērni un starp bērniem nav liela gadu starpība, vai arī no ģimenēm, kur bērni pieaugušo vadībā savstarpējās attiecības veido uz vientiesīga principiem. Bērni interesējas par rotaļām un labprāt piedalās vienkāršajās lomu rotaļās. Vienam zēnam saskarsme ar vienaudžiem neizdodas, jo viņš ir agresīvs pret bērniem un tie viņu nepieņem savās rotaļās.

Bērniem nav prasmes kontaktēties ar vienaudžiem, nav motivācijas un intereses par to rotaļām, tā dēļ viņi tikai vēro vienaudžus un paretam iesaistās to rotaļās, atdarinot pieaugušos. Grupā ir divi zēni kurus neinteresē rotaļas, bet kuriem patīk haotiska skraidīšana. Zēni ir viegli uzbudināmi un tos ir sarežģīti savaldīt. Grupā ir ļoti kautrīgas un nedrošas meitenes, tādēļ viņām patīk mierīgas rotaļas vienatnē, meitenes neizrāda nekādu iniciatīvu un bez uzaicinājuma nepiedalās bērnu rotaļās.

Bērniem ir nepieciešams attīstīt piederības sajūtu konkrētajai grupai, lai iemācītos uzticēties viens otram un pieaugušajiem, iekļauties rotaļā bez uzaicinājuma. Pieaugušajiem ir

jāorganizē rotaļas, lai katrs bērns tajā gūtu apmierinājumu, viņam vajag palīdzēt bērniem ar ierosinājumiem un padomiem, lai vienaudžiem veidotos pozitīva saskarsme.

2.3 Saskarsmes prasmju sekmēšana rotaļā

Praktiskajā darbā ar bērniem autore radīja dažādas situācijas, kurās iesaistīja bērnus. Situācijas bija virzītas uz to, lai veicinātu bērnu saskarsmi ar pieaugušo un citiem bērniem. Tā reiz skolotāja uzsāka kārtot lelles gultiņu. Marsels pienāca un pajautāja: “*Uienīt, ko tu dari*”, skolotāja atbildēja, ka lellīte grib gulēt un tai ir jāsaklāj gultiņa, tā sākas **lomu rotaļa „Ģimene”**. Rotaļas laikā: bērni tiek uzaicināti parūpēties par lellēm. Kādam bērnam jāklūst par tēti, un jāliek gulēt gultiņā vai ratos mazulis. Bērniem lelles jāpašūpo un jāpadzied dziesmas, jo tā mazais ātrāk aizmieg. Skolotāja piedāvā pabarot mazuli, nodziedāt šūpuļdziesmiņu “*Aijā žūžu lācā bērni*”. Marsels piekrīt paņemot lellīti rokās, dzied kopā ar skolotāju šūpuļdziesmu, tad ieliek lellīti ratos.

Sk.: “*Kā tu domā, kur var pastaigāties ar lellīti?*”

Marsels: “*Parkā*”.

Sk.: “*Kāpēc jādodas tieši uz parku?*”

Marsels “*Tur nav masīnas*”.

Skolotāja palīdz bērniem rūpēties par mazajiem, lai bērni uzzinātu, kādus uzdevumus veic vecāki, rūpējoties par bērniem. Tad skolotāja atstāja bērnus rotaļājoties. Šo rotaļu bērni izspēlēja katru dienu. Paula un Miķelis izturas kā īsti vecāki. Vienmēr rūpējas par saviem mazuļiem - lellēm. Paula ietin lellīti sedziņā un šūpoja, bet Miķelis pieprasīja ielikt to ratos, jo “mēs brauksim uz Rīgu” teica Miķelis. Šajā rotaļā iesaistās arī Kārlis, kaut tikai uz īsu mirkli, bet ierosina, ka vēl var iet uz bērnu laukumiņu. Tā kā Dārtai ir maza māsiņa, tad viņa izrāda izjūtas un dažādas emocijas, arī dusmas.

Var novērot, ka bērni lomu rotaļā attēlo nevis visu, ko zina par reālo dzīvi, bet gan tikai to, kas viņos radījis sevišķu iespaidu. Lomu rotaļā par ģimeni, bērni atdarina savu ģimenes locekļu attiecības. Ja tās ir negatīvas, tad pedagogam ir jāiesaistās šajā bērnu rotaļā, un jācenšas rādīt pozitīvas ģimenes savstarpējās attiecības.

Lomu rotaļa “Ārsti un slimnieki”. Skolotāja pienākot pie lellītes gultas paziņo bērniem, ka lelles ir slimas, un ārstam vai medmāsai viņas jāaprūpē. Skolotāja aicina bērnus kļūt par ārstiem un medmāsām. Uzvelkot baltu krekliņu, skolotāja iesaka to darīt arī bērniem. Skolotāja sāk izmeklēt slimo lellīti, iedod zāles, noliek gulēt, lai bērni var redzēt ārsta darbības. Skolotājai

liekas, ka lelei vajadzētu pārsiet kāju, šo darbu piedāvā kādam no bērniem, tad nemanot aiziet no rotaļu vietas.

Pēc neilga laika, Marsels, Viktorija un Bruno paši sāk domāt par to, kā labāk aprūpēt lelles. Bērni mainoties vairakkārt atgriežas un atkārt šo rotaļu. Kārlis vērojot bērnus no malas, vēlas iesaistīties rotaļā, bet Viktorija paziņoja, ka nav vietas. Tad zēns aiziet pie trauku plaukta un paņēma krūzīti. Pienākot pie skolotājas saka: dzer.

Sk.: *“Ko tu man atnesi? Kas ir krūzītē?”*

Kārlis: *“Tēja, sula, zālītes”.*

Sk.: *“Man zālītes, lai man nesāp kakliņš?”*

Kārlis: piekrīt.

Sk.: *“Kārlī izdzer tu arī zālītes”.*

Kārlis.: *“Nē, viņas nav gašīgas”.*

Pēc īsa brīža Bruno iekārtojās skolotājai klēpī ar fonendoskopu rokās, un paziņo, ka tagad viņš skolotāju paklausīsies, bet Kristīne atnesa pārsēju un ārstēja skolotājai roku.

Pēc dažām dienām skolotāja atkārt iepriekš spēlēto lomu rotaļu. Paņemot rokās lellīti, pievērs bērnus uzmanību tai, un šūpojot to rokās konstatē ka tā ir slima. Marsels ir pirmais kurš reaģē uz šo aicinājumu: *es ārstēšu! Mērīsim temperatūras!*

Sk: *“Cik ir temperatūra?”*

Bruno: *“Es, es... desīt”.*

Marsels: *“Lellīte ir slima!”*

Kristīne: *“Vajag poti!”*

Sk: *“Bet lellītei sāpēs, viņa raudās!”*

Bruno iepotē lelei. Skolotāja atdarinot lelles sāpes, sāk imitēt raudāšanu. Markuss un Paula ar nesapratni vēro lellīti un līdzko ierauga skolotājas raudas tūlīt metas viņu apkampt un samīļo to. Brunis grūž nost bērnus no skolotājas: *Nu viss!!!*

Sk: *“Mūsu lellītei ir augsta temperatūra. Pote arī nav palīdzējusi. Izsauksim ātro palīdzību!”*

Marsels piesakās būt par ātro palīdzību, un skrienot pa grupu imitē stūrēšanu un atdarina skaņas: *iuu, iuuu.....*

Lai rosinātu bērnus lielāku interesi par šo lomu rotaļu, skolotāja papildina piedāvātos materiālus ar kaut ko jaunu, piemēram, ar lāpstiņu mēles pieturēšanai, lai apskatītos kakliņu. Šo lomu rotaļu

bērni intensīvi spēlēja visu nedēļu. Paejot kādam laikam rotaļa ieinteresēja gandrīz lielāko daļu grupiņas bērnu.

Var novērot, ka lomu rotaļas veicina bērnu savstarpējo sadarbības prasmju veidošanos. Bērniem ļoti patīk spēlēties ārstos. Bruno mēdz izrādīt emocionālas izpausmes, ja kaut kas neizdodas. Viktorija uzņemas atbildību un neatiet ne soli no slimās lelles, Zlata izrāda līdzjūtību, glaudot lelli, bet Andrejs nepiedalās rotaļā.

Kustību rotaļa „Pietuptions, pietuptions”. Tās mērķis: ieinteresēt bērnus rotaļas norisē. Ar saskarsmes palīdzību veidot bērniem prasmi uz saskaņotu darbību ar citiem.

Kustību rotaļas gaita: bērni tiek sadalīti pāros, sadodas rokām, pa dejas ceļu izveido apli. Skatot mūzikai bērni atkārto kustības, kas tiek atskaņotas dziesmā, arī paši cenšas dziedāt līdzī.

“Pietuptions, pietuptions, man tā patīk pietuptions” – bērni pietupjas;

“Padejot, padejot, man tā patīk padejat” – bērni rāda, kā viņi dejo, rokas sānos;

“Paglāstīt, paglāstīt, man tā patīk paglāstīt” – viens otru glāsta;

“Samīlot, samīlot, man tā patīk samīlot” – apskauj viens otro.

Rotaļas norise notiek muzikālās un grupas skolotāju vadībā. Pēc vairākām muzikālām nodarbībām, kad bērni iemācījās dziesmas vārdus un kustības. Drošākie bērni Paula, Bruno, Marsels, Dārta izvēlējās pāri paši. Paula kā deju partneri bieži izvēlas Reini. Meitenei patīk rūpēties par citu, ļoti mierīgi un lēni viņa rāda deju elementus. Marsels un Bruno izvēlas viens otru, jo abi ir kustīgi, savukārt skolotāja piedāvā zēniem izvēlēties kādu meiteni. Mūzikas nodarbībā ar Andreju bērni negrib dejojot, jo zēns bieži grūstās un rūc attēlojot dinozaurus, kas bērniem ļoti nepatīk. Pārējie grupas bērni gaida, kad viņus skolotāja sadalīs pa pāriem.

Pēc vērojumiem var spriest, ka rotaļā bērni mazināja sasprindzinājumu, izjuta savu ķermeni, uzticējās viens otram.

Lomu rotaļa „Braucam uz Rīgu”. Skolotāja ir salikusi vilcieniņā krēslus un iedrošina bērnus kāpt vilcienā un braukt uz Rīgu. Par vilciena vadītāju skolotāja piedāvā būt nedrošākajam bērnam. Skolotāja: “*Kur mēs dosimies?*”

Bērni: “*uz Līgu*”

Sk.: “*Ko mēs darīsim Rīgā?* Bērni atbild, ka iepirksies. Tad mums ir vajadzīgi arī pārdevēji. Drošākie bērni izvēlas būt pārdevēji un sagaida pārējos Rīgā. Kad lomas ir sadalītas, kas pasažieri, vilciena vadītājs un pārdevēji, skolotāja pārrunā ar bērniem kā uzvesties vilcienā. Tālāk lomu rotaļas gaitā, bērni darbojas paši un skolotāja nejaucas iekšā.

Tā kā ar Andreju ir visgrūtāk, tad skolotāja iecēla viņu par vilciena vadītāju. Līdz ar to viņš izrādīja prieka emocijas. Kā jau lielākā daļa meitenes arī Paula, Dārta un Viktorija izvēlējās būt pārdevējas. Meitenes pašas pēc savas iniciatīvas izvēlējās ko katra pārdo. Bērni ir ļoti nepacietīgi, nespēj sagaidīt savu kārtu, kas raksturīgs šim vecumposmam. Marselam un Brunim šī īpašība izpaudās paspilgtināti, abi sāka grūstīties un knosīties, bet iesaistoties skolotājai šajā situācijā, zēniem tika piedāvātas sēdvietas tuvāk vilciena vadītājam. Zēni bija sajūsmināti, ka var sēdēt pašā priekšā.

Lomu rotaļa „Dažādu profesiju pārstāvji”. Skolotāja sev apkārt uz grīdas ir salikusi dažādas cepures, bērni tās aplūko. Skolotāja iedrošina cepures pielaiķot. Dažu profesiju pārstāvju cepures bērni jau pazīst, citas ir redzējuši, bet neprot nosaukt profesiju. Skolotāja iepazīstina ar jauniem vārdiem – policists, pavārs, ugunsdzēsējs. Lomu rotaļas gaitā skolotāja pastāsta, kur attiecīgās cepures īpašnieks strādā, kādus darbus viņš dara.

Kad bērni cepures ir pielaiķojuši un apskatījuši sevi spogulī, skolotāja piedāvā bērniem iet uz attiecīgo darbu. Tālākā lomu rotaļas gaitā bērni dodas darboties pēc pašu izvēles, skolotāja neiejaucas šajās darbībās. Tā kā Kārļa tētis ir kravas automašīnas šoferis, zēns rotaļa atdarināja to. Paņemot rotaļlietu kravas auto, devās ceļā - brrr, brrrrrrr.

Sk.: *“Kārli kur tu brauc?”*

Kārlis: *“Tāju”.* Tajā paša laika Miķelis ir izvēlējis policijas mašīnu, brauc - *vīvū, vīvū...*, cenšas noķert Kārli. Dora un Dārta pievērsās pavāra profesijai, uz skolotājas jautājumu, ko meitenes gatavo? Dārta: *“Putu un zupu”.*

Sk.: *“Kam jūs gatavosiet zupu un putru? Kas ēdīs?”* Meitenes neatbildēja. Kādu laiku meitenes rosījās pie plītiņas.

Dārta: *“Gatavs”*

Atnesa traukus uz galda skolotājai. Savukārt Dora lomu rotaļā piedalījās tikai īsu brīdi.

Lomu rotaļa ir līdzeklis, ar kuras palīdzību bērni realizē darbību, kas raksturīga pieaugušajiem. Šajā rotaļā pirmie iesaistījās Miķelis, Kārlis un Gabriels, jo bērni jau pazīst šo profesiju pārstāvjus. Bērni izrāda emocijas un atbalsta cits citu. Bērniem patīk atdarināt arī savus vecākus kā profesiju pārstāvjus. Pēc vairākām dienām rotaļā centās iesaistīties jaunākie grupas bērni Zlata un Reinis. Ar skolotājas palīdzību tika veikts pirmais solis, pielaiķotas cepures.

Lomu rotaļa “ Dažādu profesiju pārstāvji”.

Kristīne, Kārlis un Miķelis rotaļājas blakus pie galda. Katrs ir aizņemts ar savām rotaļām. Kristīne spēlē ar traukiem, Kārlis ar klučiem, bet Miķelis ar mašīnām. Skolotāja zinot, ka Kristīne

ir ļoti kautrīga un klusa, vispirms pievērta uzmanību zēniem. Piedāvājot tiem kopā uzcelt garāžu un tad salikt tur mašīnas. Skolotājā, ievirzot zēnus rotaļā, sāka celt no klučiem ēku, zēni ātri iesaistījās rotaļā un viens aiz otra pasniedza klučus. Kad ēka bija gatava, Miķelis paņēma mašīnas, brauc- brrr, brrrrr.

Miķelis: “*Viss, braucam*”

Kārlis: “*uz mājām?*”

Miķelis: “*Te*” (rada uz uzcelto garāžu)

Sk.: “*zēni, bet ko var darīt garāžā?*”

Kārlis: “*Emontēsīm mašīnu*”

Miķelis: “*Labi*” (braucot ar mašīnu imitē avāriju)

Skolotāja jauta vai zēnam nav vajadzīga ārsta palīdzība?

Miķelis: “*Nē*”, “*tagad braucam, mašīna salūza*”

Kristīne ar interesi vēroja zēnu rotaļas un izrādīja prieku, bet rotaļā neiesaistījās. Skolotāja piedāvā Kristīnei uzvārtīt tēju un izcept pīrāgu, jo zēni strādā un ir abi izsalkuši. Meitene kādu brītiņu rosījās pie plītiņas, tad smaidot atnesa zēniem tēju. Bērni rotaļājas vel kādu brīdi, tad viņiem pievienojās Markuss. Skolotāja ar savu ierosinājumu palīdzēja bērniem apvienoties rotaļā, līdz ar to sekmējot saskarsmes attīstību vienaudžu vidū. Organizējot grupas biedru darbību skolotāja ņēma vērā bērnu individuālās īpatnības.

Agrās bērnības vecuma bērniem jaunās lomu rotaļas ir jāievirza pedagogam. Bērniem jau ir uzkrājusies pieredze par ģimeni, pedagogs šo pieredzi papildina, veicinot labvēlīgu sociālo iemaņu veidošanos.

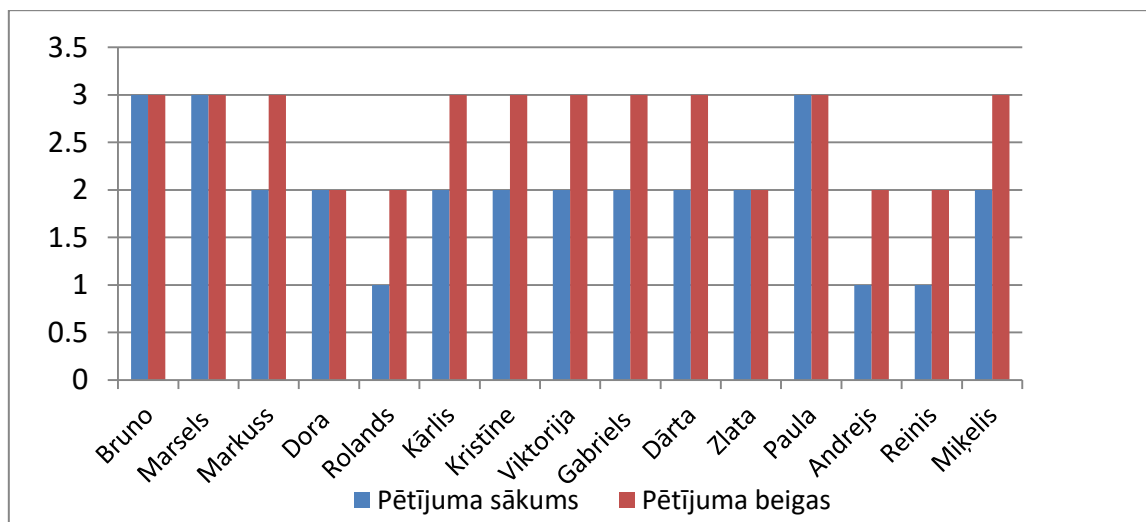
Turpinot pedagoģisko novērojumu pēc rotaļām, apkopojot un analizējot, varam aplūkot iegūtus rādītājus (sk. 4. tabulu).

4.tabula. Saskarsmes prasmju novērtējums pētījuma beigās

Bērnu vārds	Veido saskarsmi ar vienaudžiem	veido saskarsmi ar pieaugušo	izsaka savu lūgumu	pricējas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušo	vēro citus bērnus, cenšas iesaistās viņu rotaļās	iesaistās vienkāršās lomu rotaļās
Bruno (3.2 gadi)	L	L	L	L	L	L
Marsels (3.5gadi)	L	L	L	L	L	L
Markuss (3.1 gadi)	L	L	L	L	L	L

Dora (2.8 gadi)	D	L	D	L	D	D
Rolands (2.9 gadi)	D	L	D	D	D	L
Kārlis (3.2 gadi)	L	L	L	L	L	L
Kristīne (3. gadi)	L	L	L	L	L	L
Viktorija (3. gadi)	L	L	L	D	L	L
Gabriels (2.11gadi)	L	D	L	D	L	L
Dārta (3.2 gadi)	L	L	L	L	L	L
Zlata (2.5 gadi)	D	L	D	D	D	D
Paula (3.4 gadi)	L	L	L	L	L	L
Andrejs (3.5 gadi)	D	D	D	D	D	D
Reinis (2.5 gadi)	D	L	D	D	D	D
Miķelis (3. gadi)	L	L	L	L	L	L
	40	43	40	39	40	41

Pedagoģiska vērojuma rezultāti bērnu saskarsmes raksturojums pēc attīstošām rotaļām apkopoti grafiski, var aplūkot šādus iegūtos rādītājus (sk. 4. attēlu).

4.attēls. Bērnu saskarsmes rādītāji ar vienaudžiem pēc attīstošām rotaļām

Apkopojot vērojuma rezultātus var secināt, ka pēc skolotājas iniciētajām rotaļām bērnu saskarsmes līmenis ar vienaudžiem ir uzlabojies. No 15 bērniem augsti rādītāji ir 10 bērniem. Bērniem ir izveidojusies saskarsmes pieredze ar vienaudžiem. Tikai dažiem grupas bērniem vēl

joprojām vērojami vidēji saskarsmes rādītāji, bet tomēr bērni kļuvuši drošāki, uzticas un pieņem grupas biedrus.

Kaut gan Dorai patīk vērot vienaudžus un ir labi attīstīta runa, bet sava kautrīguma dēļ meitene tikai retos gadījumos iesaistās bērnu rotaļās, gaidot uzaicinājumu no grupas biedriem. Pārsvārā meitene rotaļājas viena un nevēlas lai grupas biedri viņu traucē.

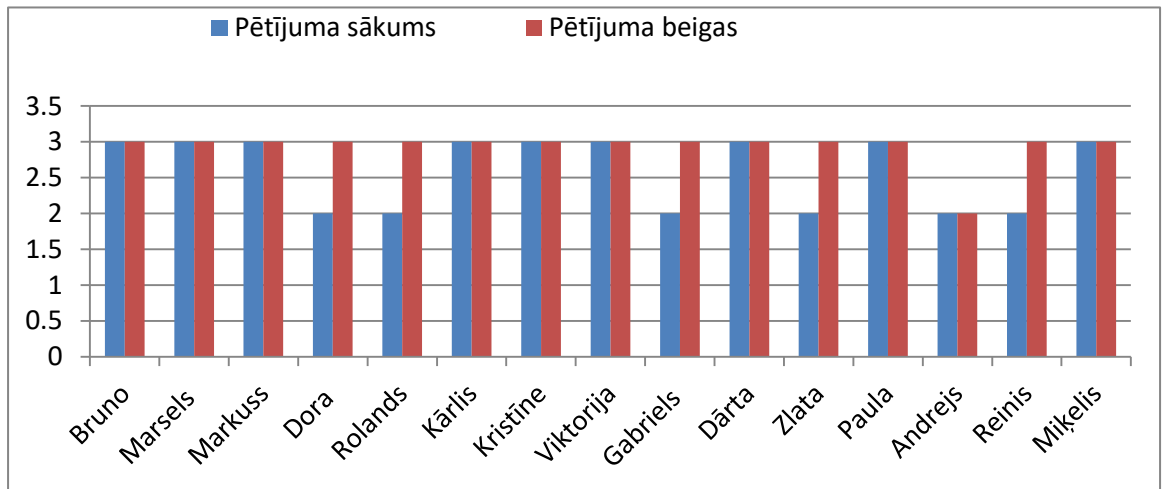
Rolands ir ļoti kautrīgs, nevēlas pieņemt grupas biedru uzaicinājumu piedalīties rotaļās, jo zēns vairāk uzticas pieaugušajiem un vēlas komunicēt tikai ar tiem. Zēns vēlas lai pieaugušais vēltī savu uzmanību tikai viņam. Savukārt skolotāja sekmējot bērna saskarsmes prasmes ar vienaudžiem uzaicina, ar Rolandu kopīgajās rotaļās, vel kādu citu bērnu vai arī šajās rotaļās piedalās cits pieaugušais.

Andrejs rotaļām ar vienaudžiem, dod priekšroku rotaļām ar dinozauru rotaļlietām. Zēnam valodas attīstība ir vērojami zema, ar to arī skaidrojams tas, ka kad zēns vēlas iesaistīties grupas biedru rotaļās tie viņu nepieņem, jo nesaprot tā vēlmes. Līdz ar to ir bieži redzamas bērna spilgtas emociju izpausmes, Andrejs bieži paliek agresīvs. Lai pievērstu zēna uzmanību, ka ar kaušanos neko nevar panākt, skolotāja pievērš uzmanību cietušajam bērnam. Nomierina to, pasaka, ka neviens nav gribējis viņam darīt pāri. Skolotāja paziņo visiem grupas bērniem, ka mūsu grupā neviens nekaujas. Tā kā runas prasmes un saskarsmes attīstība ir cieši saistītas un veiksmīga saskarsme nav iespējama bez runas. Skolotāja pievērš lielāku uzmanību Andreja runas attīstībai, skolotāja cenšas biežāk ar zēnu parunāt. Lūdz viņu pastāstīt par iemīļotiem dinozauriem, vai ko zēns dara pats. Lai zēnam būtu vieglāk un stāstījums būtu raitāks, skolotāja uzdot ievirzošus jautājumus: pastāsti, ko tu pašlaik dari?, kur tu gribētu doties kopā ar dinozauru?.

Reinis ir viens no jaunākajiem grupas bērniem, vēl pilnībā nav adoptējies un slimības dēļ bieži neapmeklēja pirmsskolas iestādi. Vājas valodas attīstības dēļ zēns lēnām solīti pa solītim veido komunikāciju ar grupa biedriem. Bērnu rotaļās nepiedalās, joprojām ir vērotāja pozīcija, veidot saskarsmi ar pieaugušajiem.

Ar prieku bērni iesaistījās kustību rotaļās, jo tās deva iespēju izjust savu ķermeni, mazināt sasprindzinājumu, uzticēties rotaļu biedriem.

Pedagoģiska vērojuma rezultāti bērnu saskarsme ar pieaugušiem pēc attīstošām rotaļām apkopoti grafiski, var aplūkot šādus iegūtos rādītājus (sk. 5. attēlu).

5.attēls. Bērnu saskarsmes rādītāji ar pieaugušajiem pēc attīstošām rotaļām

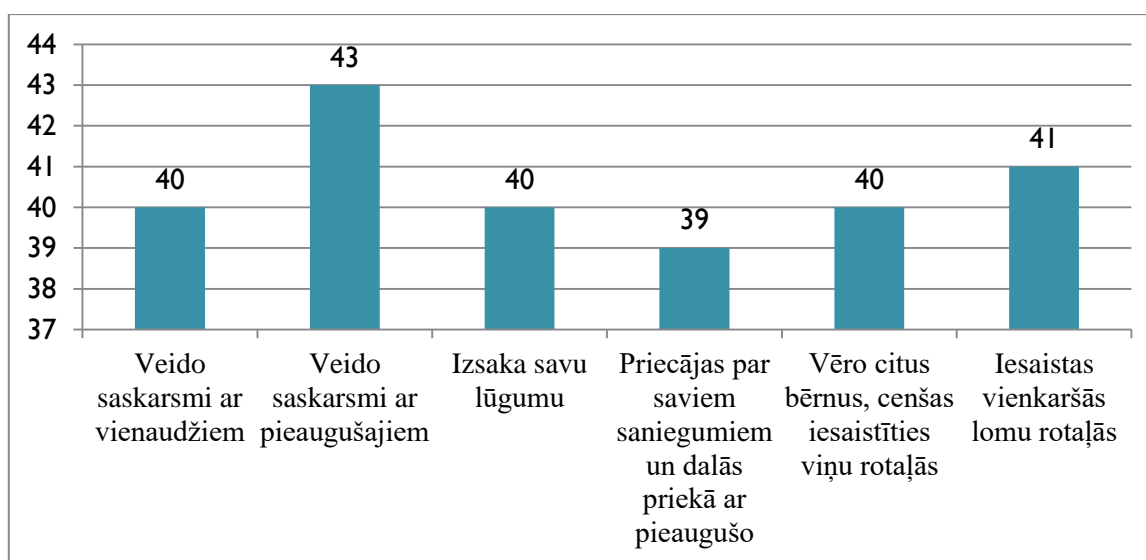
Apkopojot vērojuma rezultātus var secināt, ka pēc attīstošām rotaļām bērnu saskarsmes līmenis ar pieaugušo ir pilnveidojies. No 15 bērniem augsti rādītāji ir 13 bērniem. Bērni labi veido saskarsmi ar grupas pieaugušajiem un sadarbojas ar tiem. Ar prieku piedalās nodarbībās un skolotājas piedāvātajās rotaļās, kur skolotājs ir vienkāršs aktīvs rotaļas dalībnieks, nevis galvenais lomas izpildītājs. Nedrošie grupas bērni kļūva drošāki un klusie aktīvāki, jo skolotāja izveidoja attīstošu vidi kura piesaista un koncentrē bērnu uzmanību, kura rada bērnos drošības izjūtu.

Gabriels grūti pierod pie jaunās vides apstākļiem, un tas rada zēnā satraukumu un sasprindzinājumu. Bērna emocionālais stāvoklis ir nelīdzsvarots, vērojama neuzticēšanās grupas pieaugušajiem. Zēns ir vienīgais bērns ģimenē, un līdz šim nav izjutis neveiksmes, līdz ar to zēnam ir augsts pašvērtējums, kaut gan viņš ne vienmēr tiek galā ar skolotājas uzdevumiem un ne vienmēr izpilda jebkuras darbības. Tas viss noved pie bērna nelīdzsvarota emocionāla stāvokļa, zēns bieži paliek nervozs, kaprīzs, cenšas novelt vainu par neveiksmi uz kādu citu. Skolotāja novērojot tādu bērna uzvedību cenšas nomierināt to, paskaidrot kāpēc neveicās darbībā, palīdz izpildīt uzdevumu, tādejādi sekmējot ne tikai objektīvas pašapziņas attīstību, bet arī veicina saskarsmes prasmes un uzticēšanos pieaugušajiem. Zēnam latviešu valoda nav dzimtā valoda, līdz ar to ir vērojama vāji attīstīta runa, kam, savukārt, ir liela loma saskarsmes prasmju attīstībā. Tā kā runa ir cieši saistīta ar sīko pirkstu muskulatūras attīstību, skolotās pievērs zēna uzmanību sīkajam celtniecības materiālam (lego kluči), darbojoties ar tiem bērnam attīstās gan pirkstu sīkā muskulatūra, gan arī līdz ar to attīstās runa, bērns paliek mierīgāks, pārliecinātāks par sevi un var veiksmīgi veidot saskarsmi ar pieaugušajiem.

Tā kā grupas bērni nevēlas pieņemt savās rotaļās Andreju, bet bērnam ir nepieciešamība pēc jauniem iespaidiem un aktivitātēm, zēns paliekot drošāks, cenšas realizēt šo vajadzību kopējās darbībās ar grupas pieaugušajiem. Andrejs runā ļoti neskaidri, izmantojot neverbālās

saskarsmes līdzekļus (žestus un mīmiku) zēns pievērš sev pieaugušo uzmanību. Skolotāja zēna rotaļās ir organizators un palīgs, viņi kopā darbojas ar priekšmetiem un veic dažādas darbības. Veicinot saskarsmes prasmju attīstību skolotāja rāda un stāsta zēnam, ko var izdarīt ar dažādām lietām, kā tās var izmantot. Andrejam patīk likt koka puzzles, bet bērns līdz galam neizprot, ka katram gabaliņam ir sava vietīņa, vai kur dzīvo suns, putns, govys vai bērni, ka katram ir sava māja. Skolotāja zēnam pastāsta un iedrošina salikt puzzle. Grupas pieaugušie strādājot ar zēnu respektē tā spējas un vēlmes, un ar pacietību, vēl un vēl stāsta, rāda un piedalās bērna rotaļās, papildinot viņa pieredzi.

Saskarsmes prasmju novērtējums pētījuma beigās pēc attīstošām rotaļām (sk.6. attēlu)

6.attēls. Bērnu saskarsmes raksturojums pēc pētījuma

Kopvērtējumā, bērnu saskarsmes prasmes ir pilnveidojušās, bērni ar prieku iesaistās rotaļu darbībās, uzticas viens otram un pieaugušiem, priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušiem. Izsaka savus lūgumus, jo arī bērnu runa ir pilnveidojusies. Bērni priecājas par saviem sasniegumiem un dalās priekā ar pieaugušajiem. Ar interesi vēro grupas biedru rotaļas un iesaistās tajās. Rotaļājoties bērniem veidojās saskarsmes prasmes, viņi mācās sazināties, ņemt vērā rotaļu biedra vēlmes. Izpildot dažādas lomas bērni iemācās aptvert visas dažādu darbību aspektus, kas savukārt veicina bērnu vispusīgu attīstību.

Saziņa starp bērnu un pieaugušo ir galvenais un noteicošais nosacījums visu bērnu garīgo spēju un īpašību veidošanai: domāšana, runa, pašcieņa, emocionālā sfēra, iztēle.

Bērns agrīna vecuma nonāk jaunajā sev sociālā vidē, līdz ar to viņš ir nedrošs, neuzticīgs. Lai bērna pašsajūtas būtu pozitīvas un saskarsmes iemaņas veidotos labvēlīgi, sadarbība starp grupas biedriem un pieaugušajiem jābūt interesantai, šajā sadarbībā ir jārespektē vienam otru. Skolotājam pacietīgi un iejūtīgi veidojot gan bērnu attīstību kopumā, gan sagatavojot to turpmākajai dzīvei, ir jāciens un jāizprot bērna individuālās vajadzības, spējas, vēlmes un jāņem vērā bērna vecumposma īpatnības. Skolotājam ir jāciens bērnu rotaļas un jāpiedalās tajās, jo viņš ir paraugs kuru bērni atdarina.

Secinājumi

Saskarsme ir cilvēku savstarpējās attiecības, praktiska un garīga sadarbība. Saskarsmes iemaņas ir vienas no svarīgākām dzīvē. Tās parāda mūsu gatavību reālām dzīves situācijām un ietekmē mūsu pašsajūtu. Saskarsmes iemaņas ir attīstāmas un pilnveidojamas kopš bērnu dienām, un tās ir vienas no svarīgākajām dzīvē, jo tās parāda spēju sazināties ik vienā dzīves situācijā.

Saskarsmes procesā, atdarināšanas ceļā bērns apgūst cilvēku mijiedarbības veidus. Attīstīt bērnam saskarsmes prasmes nozīmē palīdzēt viņam apgūt sabiedriskās uzvedības normas, izprast un izveidot savstarpējās attiecības ar pieaugušajiem un vienaudžiem.

Labas saskarsmes spējas un prasme rotaļāties cieši saistīta ar bērnu rakstura īpašībām un uzvedības līmeni. Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, prieku, brīvības un drošuma sajūtu, un ar rotaļu palīdzību bērns attīsta, kustības, valodu, sajūtas un spējas saprast un sazināties ar citiem bērniem un pieaugušajiem. Rotaļas vingrina bērnus sarežģītajā saskarsmes darbībā. Atdarīnot pieaugušo rīcību un izturēšanos, bērni praksē apgūst saskarsmes mehānismus.

Bērna personības attīstībā svarīgi ievērot viņa vajadzības, intereses, vēlmes. Katrs bērns ir individualitāte un attīstās atbilstoši savām spējām un psihiskās attīstības līmenim.

Lomu rotaļas ir brīvas rotaļas, ko spēlē ļoti mazi bērni. Šo rotaļu laikā bērns mācās kontrolēt savas sajūtas un emocijas. Spēlējot lomu rotaļas bērns rīkojas tuvu pieaugušo darbībām, ko redz ikdienā. Praktiski pielietojot rotaļas, kuras var spēlēt grupās, lai bērni viens otru varētu atbalstīt, palīdzēt, izteikt savu viedokli, veicinot saskarsmes iemaņas. Pētot lomu rotaļas un tās izmantojot praktiski, autore ir novērojusi, ka ar šo spēļu palīdzību bērns spēj pārvarēt emocionālo barjeru, spēj viegli kontaktēties ar grupas biedriem un pieaugušajiem.

Lomu rotaļa ir līdzeklis, ar kuras palīdzību bērni realizē darbību, kas raksturīga pieaugušajiem.

Rotaļas sekmē saskarsmes attīstību. Vislabāk bērni iesaistījās kustību rotaļās, jo tās deva iespēju mazināt sasprindzinājumu, izjust savu ķermeni, uzticēties rotaļu biedriem. Rotaļu norise rādīja bērnos drošības sajūtu, ticību sev, līdzpārdzīvot, bērni labi satiek viens ar otru, līdz ar to, rotaļa attīstījās ne tikai saskarsmes prasmes, bet arī uztvere, atmiņa un domāšana. Pirmsskolas pedagogi, daloties savā pieredzē saka, ka pareizas attiecības starp bērniem iespējams izveidot tikai tad, ja rotaļas dalībnieki izpilda dažādas lomas, ja viņu savstarpējās attiecības ir daudzveidīgas.

Agrās bērnības vecuma bērniem jaunās lomu rotaļas ir jāievirza pedagogam. Bērniem jau ir uzkrājusies pieredze par ģimeni, pedagogs šo pieredzi papildina, veicinot labvēlīgu sociālo iemaņu veidošanos.

Pedagogam vēlams pārzināt bērna attīstības likumsakarības, veikt vērojumus, lai uzzinātu kādā rotaļu attīstības posmā ir konkrētie bērni.

Literatūras un avotu saraksts

1. Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Milaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E. (2016). *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai*. VISCS.
2. Avaņesova, V. (1986). *Audzināšana un mācīšana dažāda vecuma bērnu grupā*. Rīga: Zvaigzne.
3. Bakisa, A., Romens, K. (1997). *Rotaļas ar bērniem vecumā no 1 dienas līdz 6 gadiem*. Rīga: Alberts XII.
4. Biļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Apgāds Zvaigzne ABC.
5. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: Raka.
6. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērnu dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: Raka.
7. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: Raka.
8. Dzintere, D. (1984). *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne.
9. Engere, I., Gleške, L., Kvjatkovska, I., Šulce, D. (2014). *Lomu spēles sociālpedagoģiskajā darbā*. Rīga: Jumi MK.
10. Freiberga, I., Dzintere, D., Augstkalne, D. (2009) *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīga: Izglītības soļi.
11. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soļi.
12. Jonīte, V. (1997). *Spēles kā bērnu sensoro spēju attīstītājas*. Rīga: Mācību apgāds NT.
13. Konstantinova, I. (2011). *Kustību priekšdienai. Metodiskais materiāls pirmsskolas izglītības pedagogiem. Rundāle*.
14. Kupše, S., Sietniece, I., Brālītis, V., Dubkevičs, L. (1999). *Saskarsme audzēkņiem*. Mācību līdzeklis, Rīga: Jumava.
15. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: Raka.
16. Lieģeniece, D. (1992). *Bērns – pasaulē, pasaule – bērnam*. Rīga: Zvaigzne ABC.
17. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne.
18. Ņefjodova, O. (2002). *Pedagogs – pirmsskolas vecuma bērnu pašapziņas sekmētājs. Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. Rīga: Izglītības soļi. ¼ - 136.lpp.
19. Omārova, S. (1994). *Cilvēks runā ar cilvēku*. Rīga: Kamene SIA.

20. Plotnieks, I. (1988). *Psiholoģija ģimenē*. Rīga: Zvaigzne.
21. Pļaveniece, M., Škuškovnika, D. (2002). *Sociālā psiholoģija pedagogiem*. Rīga: Raka.
22. Podjakov N., Avaņesova V. (1986). *Sensoriskā audzināšana bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne.
23. Prudņikova, I. (2004). *Montesori pedagoģija ikdienā*. Rīga: Raka.
24. *Psiholoģijas vārdnīca*. (1999). Breslava G. redakcijā. Rīga: Apgāds Mācību grāmata.
25. Puškarevs, I., (2001). *Attīstības psiholoģija*. IU Raka.
26. Puškarevs, I., Golubeva A. (1999). *Bērna attīstība*. Lielvārde: Lielvārds.
27. Reimann – Höhn U., *Kommunikationunter Kinder*.
<http://www.kizz.de/erziehung/sprachentwicklung/kommunikation-unter-kindern-wenn-die-kleinen-grosse-reden-schwingen> sk. 01.04.16.
28. Romenkova, V. (2008). *Bērns ģimenē un sabiedrībā*. BJC Rīgas skolēnu pils.
29. Stangaine, I. (2014). *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās*. Promocijas darbs. RPIVA.
30. Students, J. A. (1935). *Bērna, pusaudža un jaunieša psiholoģija*. Rīga: Autora izd..
31. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
32. Špona, A., (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: Raka.
33. Udaļcova, L. (1983). *Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanās un audzināšanā*. Rīga: Zvaigzne.
34. Vorobjovs, A. (1996). *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību Apgāds.
35. Vorobjovs, A. (2002). *Sociāla psiholoģija*. Rīga: Izglītības soļi.
36. Zariņa, J., Pūliņa, M. recenzentes (1981). *Sīžetiskās lomu rotaļas bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne.
37. Zelmenis, V. (1981). *Pedagoģija ģimenē*. Rīga: Zvaigzne.
38. Авдеева, Н. (2005). *Роль отца в развитии ребенка в раннем возрасте*. Журнал Дошкольное воспитание № 7. Pieejams: https://www.portal-slovo.ru/pre_school_education/36522.php sk. 05.11.18.
39. Андреева, Г. (2001). *Социальная психология*. Москва: Аспект Пресс.
40. Бояринцева А. (2013). *Игра – как вид деятельности у детей дошкольного возраста*. Pieejams: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2013/02/14/igra-kak-vid-deyatelnosti-u-detey-doshkolnogo-vozrasta> sk. 25.10.18.
41. Ильин, Е. (2012). *Психология для педагогов*. Издательство: Питер.

42. Кузнецова, Е. (2016). *Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции «Воспитание и обучение детей младшего возраста» “Формирование межличностных отношений дошкольников в сюжетно-ролевой игре”*. Picejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-mezhlichnostnyh-otnosheniy-doshkolnikov-v-syuzhetno-rolevoy-igre> sk. 22.10.18.
43. Маликова, Ю. (2015). *Общение и его роль в развитии ребенка дошкольного возраста*. Picejams: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/zdorovyy-obraz-zhizni/2015/12/01/obshchenie-i-ego-rol-v-razvitii-rebenka-doshkolnogo> sk. 02.11.18.
44. Монтессори, М. (2000). *Помоги мне сделать это самому*. Москва: КАРАПУЗ.
45. Монтессори, М. (2009). *Впитывающий разум ребёнка*. Санкт-Петербург: Благотворительный фонд ВОЛОНТЁРЫ.
46. Мухина, В. (1985). *Детская психология*. Москва: Просвещение.
47. Новоселова, С (2001). «Истоки». *Базисная программа развития ребенка-дошкольника Развитие личности №3-4*. Picejams: http://rl-online.ru/articles/3_4_01.html sk. 22.10.18.
48. Осадчая, Ю. (2014). *Предметно-манипулятивная деятельность*. Picejams: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2014/10/16/konsultatsiya-dlya-vozpitateley-grupprannego-vozrasta-predmetno> sk. 05.11.18.
49. Сильвана, К. (2013). *Понимание человека. Важность первых трёх лет жизни*. СПб: Реноме.
50. Смирнова, Е. (2009). *Детская психология*. Питер: Пресс.
51. Смирнова, Е. (2016). *Детская психология*. Москва: «КноРус»
52. Смирнова, Е., Авдеева, Н., Галигузова, Л., Дробинская, А., Ермолова, Т., Мещерякова, С. (2004). *Воспитание малыша в семье от рождения до трех лет*. Москва: АРКТИ.
53. Сороков, Д. (2000). *Помоги мне сделать это самому*. Москва: Карапуз.